

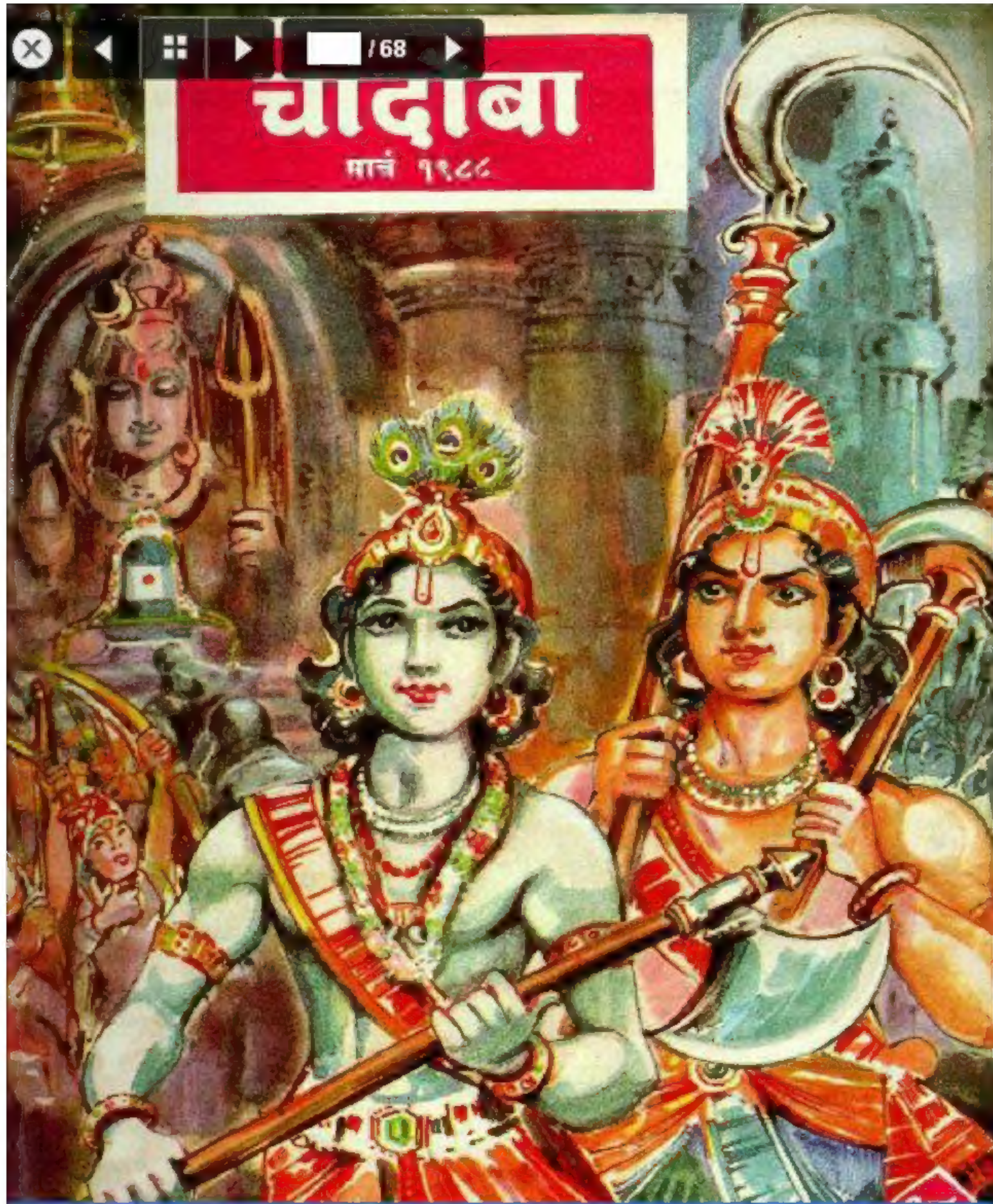

/ 68

चादाबा

मार्च १९८८

चांदोवा

साल १९८८

★

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	१७	अमृतसरचे सुवर्ण मंदिर	...	३५
चांदोवातील नवलाई	...	१८	शेवकर भुते	...	३९
कलावती	...	१९	कृष्णानंतर	...	४३
राजा व पंडित	...	११	ग्राहसी कार्य	...	५१
महात् शिष्य	...	१६	न पुर्व, न अष्टमी	...	५६
सोन्याची दरी	...	१९	व्योतिषी	...	५७
स्वामीबोही-मित्रबोही	...	२७	सैसागिक आश्चर्ये	...	६३
वासू आणि सुन	...	३३	फोटो जोडनावे वडाभोड	...	६५

★

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोवा

संस्थापक : 'पन्नापो'
संचालक : नागिरेही

खरे पाहता कोणत्याही विद्येबद्दल जिज्ञासा असणारा कोणीही विद्यार्थी चाईपाईने एकाद्या गुरूच्या आश्रयाला जात नाही. योग्य गुरू कोणता या पोथीचा विचार करून मगच त्याचा शिष्य बनतो. गुरूच्या बाबतीतही हाच निर्णय कामू पडतो. ते सुद्धा शिष्य होण्यासाठी जालेल्या विद्यार्थ्यांची योग्यता पारखून पाहतात. ही गोष्ट 'महान् शिष्य' या गोष्टीवरून चांगल्या प्रकारे समजून येईल.

अमर वाणी

अर्थ : सात सारं वीणा, वाणी मरन मारी व ।
गुरू विश्व श्रुता, सवित दीग्वा वयोगवा ॥

[गोळा, बाबुल, सात, वीणा, वाणी ह्यांदांना उपयोग व स्त्री-पुरुष यांचे प्रयोजन, त्यांना उपयोग करणाऱ्या व्यक्तीच्या शामप्यावर आधारित असेल.]

वर्ग : ३७ मार्च १९८८ अंक : ९
एक प्रत : २-५० वार्षिक वर्गणी : ३०-००

No share prices,
no political fortunes, yet...

**Over 40% of Heritage readers
are professionals or executives,
61% from households
with a professional / executive
as the chief wage earner.
Half hold a postgraduate degree
or a professional diploma.**

— from an IMRB survey
conducted in Oct. 1989

It's an unusual magazine. It has a vision for today and tomorrow. It features ancient cities and contemporary fiction, culture and scientific developments, instead of film star interviews and political gossip. And it has found a growing readership, an IMRB survey reveals. Professionals, executives and their families are reading The Heritage in depth—40% from cover to cover, 42% more than half the magazine.

More than 80% of The Heritage readers are reading an issue more than once. And over 60% are slowly building their own Heritage collection. Isn't it time you discovered why?

**THE
HERITAGE**

चांदोबातील

मुलेल्या जहाजातील खजिना

१५ एप्रिल १९९२ ला सकाळी २-३० वाजता त्या काळचे सर्वात मोठे जमलेले 'टिटॅनिक' नव्याचे जहाज आपली पहिली यात्रा करत बसपानाम बुडले. त्या अपघातात १,५१३ जणले मृत्युमुखी पडले. या जहाजातील खजिना कोणी नोकींनी पात आडनटत घन पाणी मेहनत करत अटलांटिक सागराच्या तळाकडे खुरगित असलेल्या या जहाजातून शेकडो बस्तु काढून फ्रांसच्या किनाऱ्यावर पोचवल्या!

मेण्डा जिराबाद !

दिवसेंदिवस मेण्डाची गात समाप्त होत आहे. त्यांच्या पिढ्यांच्या रक्षणाचा प्रचार करण्यासाठी जिराबादेच्या चाली हेवर्ट आणि ज्यूनी एडवर्टस नुशाच्या दोन मुली बसवून टुपरणेचे सायकलवरून गात आहेत. गावे, स्वीडन, जेन्मार्क, पॅसिन जर्मनी, वेबर्सव्हस, काल्व, रिचमंडरजंद इटली, इजिप्त इत्यादी देशातून घायल करून जे पैसे जमा होतील, ते त्या जिराबादे मंत्रालय कन्व्हेंशन ट्रस्टच्या हवाकी करणार आहेत.

सुर्माळा बेदगारे रंगीत वलय

कोल तासपर्यंत सुर्माळा बेदगार रोडिलेल्या इंडोनेशिया रंगाच्या सलपाकडून मुक्तीचे माहिती मिळाली आहे. इंदूरच्या होळकर सायन्स कॉलेजचे प्रोफेसर राम श्रीवास्तव यांना सर्वात प्रथम या संकरी गोष्ट जाणवा. २०० वर्षांपूर्वी ब्रिटिश वैज्ञानिकांनी आपल्या जन्मा-शास्त्र ही गोष्ट शोधून काढली होती की-पृथ्वीपासून १५ कि. मि. अंतरावर बसणाऱ्या हवातील दबबिंदूतून सूर्यकिरण जाताना त्यांचे वक्रीकरण होते व त्यामुळे असे विविध रंगीत वलय तयार होते.

हुशार मुले

ब्रिटन येथे मुस्लिम झालेल्या एका पाहणीत एक गोष्ट माहीत झाली—या पिढीतील मुले उत्तम वयाच्या त्यांच्या आजो-सोबोबांन वधिक श्रद्धेयान आहेत. एका मास-शास्त्रज्ञाने इस्लामचे धर्मन संशोधन केले. त्याने आपल्या निष्कर्षांची तुलना १९३६ सालच्या निष्कर्षांची केली. तेव्हा त्याला खरेच गोष्ट भासत झाली.

कलावती

कालीनयेणच्या मुनींचे नांव होते कलावती. ती अत्यंत सौंदर्यवती, युगावती व देवप्रसन्न होती. ती एवढ्या अस्वाभाविक एवढ्या दुर्दैव मुनींनी विषा पंचाचरी मंत्र दिव्या. ती अत्यंत समृद्धी व अठरापूर्वस ही मंत्र जपते शिष्यपूजा करीत असे. ती उपवर शास्त्रावर मयुरेचा राजा वणाहू याच्याशी विषा विवाह झाला.

मुखावलीला वहाहू फार सुशील व वदानीही होता. परंतु पुढे सत्ता व अधिकाराच्या मत्तने तो झळ झाला. तो योगविवासी बनला, पापकर्म करू लागला ! या गोष्टी समजल्यावर कलावती अतिशय दुःखी झाली. परंतु अत्यंत पवित्र आचरण करपाच्या आतल्या एकीकडे मात्र थोडे उचलून घ्याव्याने जैमि त्याच्यात नव्हते.

कलावतीने पतीला योग्य मार्गावर आणण्याचा निश्चय केला. एके दिवशी परीसह ती महासुनी गंगे वाऱ्याचा आश्रमात गेली व सर्व दूष्टांत तिचे मुनींना सांगितला. कर्ममुनींनी एवढ्या जवळच्या काशिन्दी नदीत स्नान करून येण्याची विनंति केली. राजा आश्रमातील शांत वातावरणावर अतिशय मूग झाला. आपल्या गंगेकानाचे स्नान आन्याधर त्याला पश्चाताप झाला व मोठ्या भक्तिपूर्वक त्याने नदीत स्नान केले. दुष्टांचा कर्मी कावळ्याच्या रुपाने त्याची सर्व पापे उडून गेली. अतिशय निर्मळ हृदयाने राजा नदीच्या बाहेर नाचत व त्याचे मुनींच्या चरणांना स्पर्श करून धमस्कार केला. सर्वमुनींनी त्याला मंत्रोपदेश दिला. यानंतर राजधानीला जाऊन कलावतीवरही ती पवित्र आश्रम बांधू लागला.

राजा व वंडित

चित्रगिरि राज्याच्या राजांना एक विचित्र रिवाज पाळायचा लागे. तो रिवाज असा होता की-दर वहा वर्षांनी राजाला स्वतःला सर्व प्रकारच्या क्षत्रीय विद्यांच्या चढाओढीत भाग घ्यावा लागे व त्या चढाओढी जिंकण्या लागत. असे न वडता, दुसऱ्या कोणी राजाला पराजित केले तर तो बिकपारा प्रतिस्पर्धी चित्रगिरिचा राजा म्हणून निवडला जात असे.

या रिवाजामुळे चित्रगिरिचे बऱ्याच वर्षे राज्य केलेल्या राजाला सर्व जनते-समोर स्वयं उत्तराचे लागले. तीन प्रतिस्पर्धी या चढाओढीसाठी आले होते. त्या तिनांपैकी दोन शौरांना राजाने पराजित केले. परंतु तिसरा शौर मुनिराज याच्या कडून भाग राजा स्वतःच पराजित झाला.

मग काय जवळच! मुनिराज आपा या अगपेसित हृदयाने कारण मला 'मुनीन्द्रवर्मा' या नावाने चित्रगिरिचा

राजा बनला. चित्रगिरिच्या दरबारात उद्‌घुष्टभट्ट नावाचा एक प्रमुख पंडित होता. तो जितका बुद्धिमान व महापंडित होता, तितकाच राबीदही होता. इतर लोक क्वीही महान् असले तरी त्यांच्यापुढे मतमस्तक होणे उद्‌घुष्टपंडिताला मान्य नसे. मुनीन्द्रवर्माने प्रथमच जेव्हा राजसभा बोलावली, तेव्हा तेथील प्रवेशमार्गे उद्‌घुष्ट-पंडिताने राजाची स्तुति केली-“महाराज,

बलपराक्रमाने आपण बलरामाप्रमाणे वाहात, साहसने आपण अश्विमेध व युद्धविद्येत प्रत्यक्ष अर्जुनच आहात.”

राजाने दरवारी पंडिताची ही स्तुति ऐकून घेतली, क्षण दोन क्षण त्याच्याकडे निरखून पाहिले व तो शौरांसारखेच लालसा!

“माफी असावी महाराज. एण आपल्या या अगपेसित हृदयाने कारण मला कलेल ?” उद्‌घुष्टभट्टने आश्चर्याने विचारले.

"ठीक आहे, जरूर सांगतो मी कारण-पण त्यापूर्वी मला तुमच्याबद्दल बोडी माहिती होती. दरवारी पंडित बनण्यासाठी आपण जे जे प्रयत्न केले, त्याबद्दलची माहिती आपण या सभेसमोर बांगू शकलात तर ती ऐकायची माझी इच्छा आहे." मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला.

राजाच्या प्रस्तावाक उत्तरादासल आपण दरवारी पंडित बनण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांचे वर्णन उद्‌घडभट्टाने असे केले- "राजा, माझा जन्मच एका पंडित कुटुंबात झाला. माझे वडील एक विख्यात पंडित होते. त्यांनी पला विद्याभ्यासासाठी नृसिंह-शास्त्री नावाच्या एका गुरूकडे पाठवले.

मी सूप मेहनतीने त्यांची सेवा केली. मी नृसिंहशास्त्रीजवळ राहून वेद, उपनिषदे व अनेक महान् ग्रंथांचे अध्ययन केले. बऱ्या प्रकारे सर्व विद्यांचे अध्ययन करून कीस वर्षांनी मी गुरुकुलातून बाहेर पडलो. यानंतर माझ्या विद्येने सर्वश्रेष्ठ करून मी विश्व-मित्रीच्या राजाकडून मोठा सन्मान मिळवला व त्याच्याच निमंत्रीवरून इथे दरवारी पंडित बनलो."

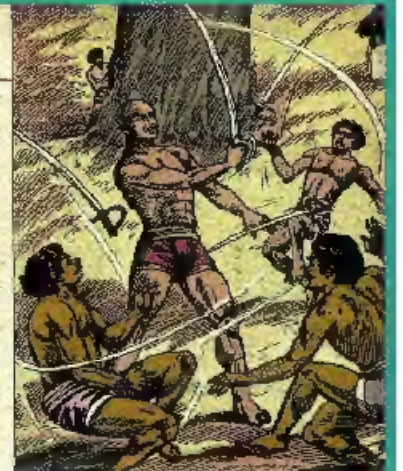
उद्‌घडभट्टाचे ही सर्व हकीकत ऐकून राजा मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला-"पंडित बनण्यासाठी निरंतर कीस वर्षे तुम्ही जे कष्ट केलेत त्याचे वर्णन ऐकून मला तुमची दयाही येते व हसूही येते. कारण राजा बनण्यासाठी मी तर केवळ तीनच वर्षे श्रम केले. मग आपणच सांगा ही गोष्ट हास्यास्पद नव्हे तर काय! आपण माझी हकीकत ऐकाल तर जाणवईचकितच झाल."

यानंतर मुनीन्द्रवर्माने आपला कुत्तान्त या शब्दात सांगितला-"माझा जन्म एका परीट कुटुंबात झाला. परंतु जायच दुसरा कोणता तरी व्यवसाय करावा बघी माझी लहानगावापासुनच तीच इच्छा होती. असा स्थितीत एक विनय ज्ञानविद्येचे प्राविण्य मिळवलेला एक मल्ल युद्धात सर्वांचा पराभव करीत करीत माझ्या मावी येऊन पोचला. स्वहस्तेच जोडाफार

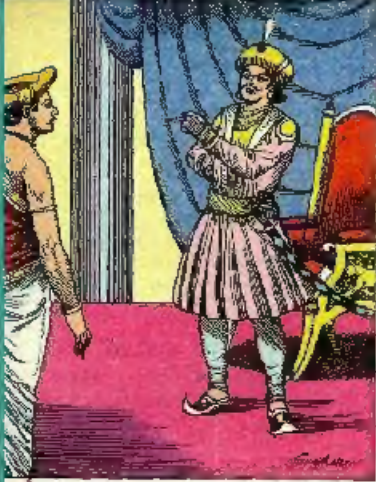
प्रवेश केलेल्या माझ्या मानच्या मत्सरांशी लढून त्याने त्याचा पार धुव्या उडवला! त्यानेही त्या नव्या मत्सरांनी कुशांतता मी ओळखली व माझ्या मनात आले की आपण त्याच्या शिष्य बनून त्याच्याबरोबरच राहू. दुसऱ्याच दिवशी मी त्याची भेट घेतली व त्यानेही दिव्य म्हणून माझा स्वीकार केला! तीन वर्षे मी त्याच्याबरोबरच फिरून त्याच्यापुढच्या सर्व शाननिष्ठा शिकून घेतल्या व त्याच्यासारखाच वीर बनलो. त्यानंतर मी इथल्या थळावोवीर भाग घेतला व राजा बनलो."

अशा प्रकारे आपली हकीकत सांगून मुनीन्द्रवर्मा पुढे म्हणाला-"बऱ्या प्रकारे कारण सहजचणे राजा बनलेल्या मला आता हे विशाल चित्रमित्रि सज्ज. इथली सारी संपत्ती, हे सर्व वैयक्तिक प्राप्त झाले आहे, सर्व माझ्या अधीन आहे! अगोरेच प्रयत्नांनी पंडित बनलेल्या आपणा-लाही माझ्या संकेतानुसार, माझ्या वाक्येन रहायची पाठी आली ना? मग आता तुम्हीच सांगा की राजा मोठा की पंडित?"

हा प्रश्न ऐकून उद्‌घडभट्टा हसून बोलला-"महाराज, नतान, जूत व सविष्याचे ज्ञान लोकांना आमच्यामुळेच मिळते. तिवि, वार, नखने यांच्या द्वारे आम्ही काळवर

विनय मिळवू शकतो. आपले बुद्धि-साधन्य अपार असते. वय वाढसं तसतशी बुद्धि व ज्ञान वाढत जाते, तीव्र होते. परंतु आपण ज्या क्षात्रवितांचा उल्लेख केला त्या मात्र वाढत्या वयाबरोबर निष्पयोनी होत जाताने. राज्य हे वीरानेच भोगायचे असते, म्हणूनच आपण जोपर्यंत वीर असता तोपर्यंतच आपण राजा म्हणून राज्य उपभोगू शकता. यानंतर ते राज्य दुसऱ्याच्या हातात जाते. पंडित लोक आपणासमोर हात जोडून, सतमस्तक होऊन, उभे राहतात व आपला विनय प्रबलित करतात, ते आपल्याकडून दया वा प्रेमाची अपेक्षा करण्याकरता नव्हे! विद्यासौंदर्यामुळे मिळता-

लेला तो एक गुण असतो-विद्या 'वितयेन शीघ्रते!' आता आपणच सांगा-पंडितच राजापेक्षा मोठा की नाही ते!"

मावर मुनीन्द्रवर्मा म्हणाला-"आपले म्हणणं मला नीटसं समजलं नाही. मला फक्त इतकेच समजते की मोठ्यात मोठ्या पंडितालाही वैभवसंपन्न माणसासमोर हात जोडूनच उभे रहावे लागते! उलट संपन्न माणसाला मात्र पंडितासमोर कधीही हात जोडायची वेळ येत नाही."

उद्दण्डभट्ट यावर रागाने उत्तरला-"आपण चुक करत आहात महाराज. असेही कधी कधी जरूर घडू शकते. प्रत्येक वेळी पंडित हाच राजापेक्षा थोडं ऊरतो."

"केवळ तोंडाने बोलून नाही चालणार. आपल्या या म्हणण्याच्या पुष्टीसाठी पुरावाही पाहिजे. पंडित हा राजापेक्षा थोडं आहे ही गोष्ट आपण सिद्ध करू शकतात तर मी मोठ्या आदरपूर्वक आपला सन्मान करीन. सोन्याच्या घंगाळात आपले पाय घुवून मी आपल्या पायांत सोन्याचे कडे बालीन घाशिबाय आपणाला पालखीत बसवून राजधानीच्या रस्त्यावर मी त्या पालखीला खांद्या देईन. पण आपण पंडिताचे श्रेष्ठत्व सिद्ध करू शकला नाहीत तर विवगिरिच्या दरबारातून पंडित हे पदच रद्द केले जाईल. यासाठी मी आपणाला एक महिन्याची मुदत देत आहे. योग्यत मी आपणाला राजसभेतून काढून टाकत आहे." मुनीन्द्रवर्माने रागाने फर्माविले.

सभेतून काढून लावल्यावर उद्दण्डभट्ट घरी गेला. खूप विचार करूनही 'राजापेक्षा पंडितच श्रेष्ठ' हे कसे सिद्ध करून दाखवावे हे त्याला कळलेना! या उलट सांगलावर 'राजाचा कसा अधिकार असतो! दुबळ्यावर बळवान कधी कुरघोडी करू शकतो किंवा निर्धनावर धनवानाच प्रभान कसा पडतो हे दाखवून देणे सोपे आहे असे त्याला वाटले.

पाच काळात कलिंग देशातून विमल-वाचस्पति नावाचा एक पंडित मुनीन्द्र-वर्माच्या दरबारात आला. य त्याचे निवेदन

केले की-"महाराज, मी आपल्या सधू देशातून-कलिंगातून-आलो आहे. मी अनेक तज्ज्ञात आजून तपस्व्या पंडितांना हरवले आहे. आपल्या दरबारातला कोणी एकादा पंडित मला वादात हरवू शकला तर ठीक आहे. अन्यथा आमचा राजा अपार सैन्यबळ आपून आपल्या राज्यावर हुल्ला करील. हे आम्हांक देण्यासाठीच त्यांनी मला पाठवले आहे. जर आपल्याकडील पंडित मला हरवू शकला तर आमच्या देशाच्या सीमेवरील पन्नास गावे आपल्या राज्याला जोडून दिली जातील?"

मुनीन्द्रवर्माने आपल्या दरबारातील कार-पाच पंडितांना विमलवाचस्पतीशी वेदान्त चर्चा करायची आज्ञा केली. परंतु ते सर्वत्रण विमलवाचस्पतीच्या हातून पराजित झाले. यानंतर मुनीन्द्रवर्माने मंत्रांशी बोलणे केले. त्या सर्वांनी एका स्वरात मल्ला दिला-"महाराज, उद्दण्डभट्ट जोडून दुसरा कोणोही पंडित वाला शिकू शकणार नाही."

राजाने उद्दण्डभट्टला पाचारण केले, येऊन कलिंग-पंडितांशी शास्त्रार्थचर्चा सुरू केली. त्याचे साम्युद्ध इतर सभासदांबरोबरच राजाने ही मंत्रमूग्ध होऊन पाहिले!

थोड्याच वेळात विमलवाचस्पति उद्दण्डभट्टकडून पराजित झाला व त्याने आपली मान खाली घातली!

मुनीन्द्रवर्माना परमानन्द झाला. य तो सिंहासनावरून खाली उतरला. त्याने ताबडतोब उद्दण्डभट्टाचे पाय घुवून त्यावर सोन्याचे कडे बळवले. व म्हटले-"मी ज्ञानाने आपला अपमान केला पावटल फार दिलीर आहे. वैभव, ऐश्वर्य व राजत्व श्रेष्ठ मानून मी आपल्या ज्ञाना जितकेही ज्वललेला केली. परंतु या अनुभवाने माझ्या डोळ्यात अंजन घातले!"

असे म्हणून त्याने उद्दण्डभट्टला पालखीत बसवले. इतर कटारांबरोबर राजानेही पालखीला खांद्या दिला. पालखी राज-रस्त्यावरून फिरवून राजाने पांडित्याला सर्वश्रेष्ठ स्थान दिले.

सहान् शिष्य

जुज्जमिनी सहाराजलया पहाडी प्रदेशात महर्षिभूषण प्रजासागर यांचा आश्रम होता. प्रजासागरने केवळ वेद, वैदिक व उपनिषदांचाच नव्हे तर सर्व शास्त्रांचा अभ्यास केला होता.

प्रजासागरचे शिष्यत्वे प्राप्त करून सर्व विद्यांचे अध्ययन करावे या दृष्टीने अनेक लोक त्यांच्याकडे येत असत. जसा कोणाचा प्रजासागर आपल्या आश्रमाच्या एका कोपऱ्यातील कुठकाळ जमीन शालवून आपली अट सांगत असत—सा जमिनीत जी विहीर कोढून हाववील त्याकाळ मी माझा शिष्य बनण्यास योग्य व्यक्ति समजेल.

प्रजासागर अशी विविध अट का सांगत कोणाका समजेल.

एकदा गांधार देशातील गौरांग नावाच्या पंडिताने देशाडन करता करता प्रजासागर वटवही ही हुकीकत ऐकली. त्यांनी प्रजा-

सागर यांना भेटून स्वतःला आपला शिष्य बनवून घेण्याची विनंति केली. गौरांग-बरोबर त्यांचा शिष्य विद्वानिधि ही होता. आपल्या निवृत्ताप्रमाणे गौरांगनाही प्रजासागर यांनी खडकाळ जमिनीत विहीर खोदवाची अट सांगितली.

ही अट ऐकून गौरांगना अचानक बघते ते म्हणाले—“मी स्वतः गांधार प तला-शिला येथे शाल्यांचे अध्ययन केले व काही काळ तेथे आचार्य म्हणून अभ्यासनाची केले. माझे शिष्य देशाच्या बारी कोपऱ्यात ‘महापंडित’ म्हणून प्रख्यात आहेत. तरीही मी स्वतःला आपणासारख्या महापंडिताचा शिष्य म्हणवून घेऊ इच्छितो. मला वाटते माझी लायकी व योग्यता आपला शिष्य बनण्याला पुरेशी आहे.”

गांधारने जोडे हात प्रजासागर म्हणाले—“मासा शिष्य वनू इच्छिणाऱ्याला या

जमिनीत विहीर खोदणे हे जमिनीच आहे.”

अपमानित नात्यासारखा भाव वेह्यावर हाववत गौरांग म्हणाले—“आपण आपले ज्ञान शिष्यांना वाटके तर त्यांच्याला एकादा आपणाबेसाही महापंडित वनेक ही गोष्टी आपल्या मनात असावी असे मला वाटत आहे. खडकाळ जमिनीत विहीर खोदणे बागरीच बघवण नाही, पण बसत्या रुढीत कामात आपले कोडे अपवून आपले शिष्यत्व प्राप्त करून घेण्याने माझा तावूत कायवा काय? तेव्हा कुप कळून आपण मला माझा बा. मी आपला इच्छून निघून जातो.” असे म्हणत गौरांग तेथून निघून जाऊ लागले.

गांधार त्यांचा शिष्य विद्वानिधि म्हणाला—“गुरुदेव, आपण माझाबद्दल वेरतमज करून घेऊ नये. प्रजासागर यांचा उद्देश खरोखरीच या जमिनीत विहीर खोदवा असा नव्हताच. मला जसे वाटते की त्यांच्या या अटीमागे काहीतरी रहस्य लपलेले आहे.”

गौरांग विडून बोलले—“असं होय? नात्याची कक्षात न घेता हे रहस्य काय असते? बरा मीट विचार करून सांग बरे.”

“वाझ्या मते प्रजासागर यांनी त्यांचे शिष्यत्व परस्परकारा इच्छुक त्यांच्या अपार

बुद्धि सामर्थ्यावर अधिकार मिळवण्यासाठी पुरेसा सहनशीलतेने, तृटनिश्चयाने व उत्साहाने कष्ट करायला तयार आहे की नाही—ही परीक्षा घेण्यासाठीच अशी अट ठेवली असावी.” विद्वानिधिने सांगितले.

विद्वानिधिच्या तोंडचे हे भाषण ऐकताच प्रजासागर यांनी त्याला आपल्याकडे खोलावळे व म्हटले—“मला कळून चुकले की तुम्हात विहीर खोदण्याइतके सामर्थ्य नव्हती आहे. त्यासाठी प्रत्यक्ष विहीर खोदवची भाता गरज नाही. मी बावपयंत मुद्र्याचसारख्या शिष्याची वाट पहात होतो.”

गौरांग बर्कित होऊन प्रजासागरकडे पहातच राहिले. तेव्हा प्रजासागर त्यांना

म्हणाले-“कित्येक लोकांना असा अम पडला आहे की, ती केवळ स्वाधीपोटीच आपली ज्ञान-क्षमता गुप्तपणात झाकली संकोचत आहे. परंतु माझ्यापेक्षाही उत्तम प्रवाद पंडित षडव्यासाठी योग्य शिष्या-चाच मी आजपर्यंत शोध घेत होती.”

“क्षमा जसावी. मीही जसाच अमात पडलो होतो.” गौरांग म्हणाले.

प्रज्ञासागर किंचित हसत म्हणाले-“माझ्याकडून विद्या प्राप्त करून गप्प बस-णारा शिष्य मला तक्रार आहे. ती असा असादा की, जो सर्व विद्यांचे बारकावे धोभून काढण्याचा प्रयत्न करील. जरूर पडेल तेथे मला सतावून माझ्याकडून पूर्ण ज्ञान प्रकट करवण्याव्रतकी शक्ति त्याच्यात असावी. म्हणूनच माझ्या शिष्यत्वाची श्राद्धा घेऊन जे जे इथे आले, त्या सर्वांना मी सुचवले की श्यांती या छटकसळ भंगात विहीर छोटावी. पण याच्या मार्गे लपलेले रहस्य धोवून काढण्याचा प्रयत्न माझ कोणीही केला नाही.”

गौरांग प्रसन्न होऊन म्हणाले-“माझा शिष्य विद्यानिधीने माझ बापला उद्देश बरोबर ओळखला, तो तात्कायमाही अधिक प्रभावान्त आहे.”

प्रज्ञासागर मान हलवत म्हणाले-“ब्रह्माच्या शरीराला असलेली जलवारा बाहेर काढण्यासाठी खूपच कष्ट करावे लागतात ही गोष्ट सर्वविदित आहे. त्याचप्रमाणे शुद्धा मेधावक्तीस असणारी ज्ञान-तपदा पारखून पहाण्यासाठी खूप कष्ट करावे लागतात. सानबोध करणाऱ्या गुप्त बरोबरच, ते ज्ञान घेण्याची इच्छा करणाऱ्या शिष्यासही तसे निमोष नृण, लायकी असावी लागते-हे सर्व सांगण्यासाठीच मला अशी पर्वचूक करावी लागली.”

विद्यानिधीला मुकाट्याने प्रज्ञासागरच्या स्वाधीन करून त्याचा निरोप घेऊन गौरांग दंडित निवून गेले. यानंतर निघतानाच अनेक वर्षे प्रज्ञासागर यांच्याकडे राहिला व त्यांच्याकडून विद्या प्राप्त करून गृहपेक्षाही महान शिष्य म्हणून तो यशस्वी सत्ता.

[३]

[पुढील प्रवेश करण्यापूर्वी सुवर्ण-मूर्तीच्या राज्याची व्यवस्था करण्यासाठी विनोद राजाकडे गेला. सुवर्ण-प्रतिवेकडा अस्तित्वाकडून राजा व सद्गुणानी तर्काबाज संका होती. विनोदच्या सांगण्याचा भयानका पाहण्यासाठी सर्वजण त्याच्या बरोबर पुढेकडे गेले. तेथे पोचून ही विनोदना विसणारी मूर्ती कोणालाच प्रथम विवना ! पुढे कावा-]

सोन्याची मूर्ती पाहिल्या बरोबर राजा व हे सर्वजण सुंदर होऊन काय उपयोग ?” त्याचे अधिकारी बांने सुंदर पुरुषांमध्ये वास्तवत्या मालात हसत विनोद रूपान्तर झाले. हे पाहिल्याबरोबर विनोद म्हणाला-“बण्डमार्तण्ड मझाराज, आपल्या राजाला म्हणाला-“जायले सोकर व अधिकारीही कसे बदलून गेलेत पाहिलेत ? व्यावयंय आहे ना ?”

“अरे, तु मुझा कसा ओळखत आहेस ! राजाने त्यांच्याकडे नीट पाहून मी विवाह करवा म्हणून ही मूर्ति सजीव होणार असंच तू म्हणाला होणार ना ?” ह्या स्त्रीची मी विवाह करणार आहे. राजाने विचारले.

“महाराज, माझ्या भोळेपणाची मला खान वाटत आहे.” विनोद म्हणाला.

सवखदा हुसत राजा म्हणाला—“काय वाटेक नाहीतर काय? गुप्त व रहस्यमय बोटी माझ्यासारख्या बुद्धिमान राजांसाठी समजणं कठीण असतं.”

“महाराज, मला असं वाटतंय की आपण काही इतके महान् बुद्धिमान नाही आहात!” विनोद म्हणाला.

“काय म्हणालास? मी बुद्धिमान नाही?” आपला निश्चांशर ताब देत राजा विचारू लागला.

खोवा वेळ मध्य राहून विनोद बोल्ड झाला—“महाराज, आपण व आपल्या

राज्यातले अधिकारी लोक जोवर या मूर्तीचे रूप व हाववे कोतुकाने पहात होतात तोवर आपण सर्वजण सरोखरीच फार सुंदर दिसत होतात. पण ती मूर्ति तशीच जाल्यानंतरावर तिच्याशी विवाह करण्याची माथा मोठ्या महंकाराने आपण बोल्ड लागताच आपण व आपले अधिकारी पूर्ववत् विकृत दिवू लागला आहात.”

“किती गविष्ट आहेस तू! मला कुकुर म्हणतोस?” असे म्हणत राजाने हाताच्या मूठी आपळल्या.

“काय आम्ही सर्व कुकुर आहोत?” असे म्हणत महात्मांनीही हुंकार भरू लागले, व विनोदला एकडण्यासाठी एकदम सचांनी उडत्या मारल्या. पण त्यांच्या पकडीतून कायम्यासाठी विनोद त्या डोंगर-कडपांवळून उडत्या मारीत धवधव्याकडे धावत सुटला.

राजा व त्याचे अधिकारी शोषादीपांच्या जोड्या करून एकमेकांचे हात धरून कडपांवळून उडत्या मारत विनोदच्या हाठ-लाव करू लागले. विनोद पुढे व हे लोक मागे असे चराच वेळ सर्व जण पळत राहिले. विनोदला कोणी शकू शकले नाहीत. त्यांना अशी ओमरपहाडीतून पळण्याची सवय नव्हती, म्हणून हे भोडपान वेळात जमून वेळे व त्याबरोबर

पान घडवून कोहीजण खाली पडले व जखमी झाले.

या अवघीत विनोद त्या धवधव्यासमोर जाऊन उभा राहिला. राजा माथा टाकत ओरडला—“अरे वेड्या पोर, त्या धव-धव्यात विरामचे धावत करू नकोस. तसं करणं धोक्याचं आहे.”

“महो, महाराज कणमार्तण्ड, हा धवधवा अगु तो ओलांडून वेत्यावर त्याच्या पलीकडे भतभारा प्रवेश किती भोवधाच आहे हे मला माहीत नाही. पण इतकं मात्र निश्चित माहीत आहे की मापुडे तुमच्या राज्यात रहाणं हे त्या सवपिछा अधिक धोकादायक आहे!” असे म्हणून त्याने धवधव्याकडे धाऊन उचलले.

राजा व महात्मांनी आश्चर्याने त्याच्या-कडे पहातच राहिले. धवधव्यात प्रवेश करीत विनोद उज्वल स्वरात ओरडला—“मी आता हा धवधवा ओलांडून पलिकडे जात आहे.”

राजा ओगळी हात तेंबावून हलकत ओरडला—“अरे बांन, तो धवधवा पार करून जाऊ पहायारा कोणीही माजूस आतापर्यंत परत येऊ शकला नाही. तू हे धावत करू नकोस.”

“त्या लोकांची कदाचित् परत येण्याची दज्जाच नसेल, किंवा त्यांच्यात परतण्याची

शक्ति उरली नसेल. परंतु, मी मात्र ही मूर्ती तशीच करण्याचे रहस्य जाणून घेऊनच परत येईन. माझ्या अनुपस्थितीत या मूर्तीच रक्षण करण्याची जबाबदारी मी आपणावर सोपवीत आहे महाराज.” विनोदने सांगितले.

विनोदच्या या बोलण्याचे प्रतिध्वनि तिचल्या गुहातून व चारी बाजूच्या अंगला-तून उमटले. राजा अजिबात हालचाल न करता मूर्तीवत् उभाच राहिला!

काही क्षणांतच एकदम दबकून राजा मानावर आला व हात तेंबावून म्हणाला—“अरे, तू चिन्ता करू नकोस. मी अगदी काळजीपूर्वक या सुवर्णमूर्तीचं रक्षण करीन.

कोणी वा मृत्तिला हात लावायचं घाडस केलं तर त्याचं तत्काय वकायेपळां करून ती किल्ल्याच्या महाद्वारावर उटकावून ठेवीन. पू ते रहस्य जाणून घेऊन लवकर परत ये. मी आपल्या राज्यात कुठे ना कुठे एकाद्या जमिनीचा तुकडा तुला देईन. इतकेच नव्हे, तर माझ्या सारखी सुंदर असलेली माझी एक मुलगी या तुला देईन. पाटामाटात तुझे लग्न करून देईन."

विनोदने राजाचे हे सर्व बोलणे ऐकले की नाही कुणास काळज, पण अपायक आवाज करीत बसून जाही कोसळल्याच्या त्या घबगल्याच्या पांयात त्याने मोठ्या धावसाने प्रवेश केला!

घबगवां ओलांडायला किली वेळ लागेल याची विनोदला काहीच कल्पना नव्हती. परंतु तो असज्जे एक पाऊल पुढे टाकू लागला तरचसे त्याचा भासले की आपण वायुवेगाने पाणी कापत पुढे जात आहोत!

मोठ्याच वेळात विनोद घबगवा ओलांडून पलिकडे पोचला. पहाडांची वेडलेल्या त्याच्या 'सोप्याची दरी' राज्या-सारखाच भूप्रदेश त्याला येथेही दिसून आला. हा प्रदेश मोठमोठ्या घनदाट वृक्षांनी भरा भरलेला होता की दिवसाही सूर्यकिरण जमिनीवर पोचणे कठीण! जवळच्याच एका छोट्या डोंगरावर बसून विनोदने पलीकडे पाहिले. छोट्याशा पर्वतीने वेडलेले एक निखाल नैदान त्याच्या दृष्टिपथात आले!

"कोण हा घुसक?" आवाज ऐकून विनोदने भागे वळून पाहिले. मागील बाजूत बसलेल्या एका छोट्या टेकडीवरून एक कुवडा म्हातारा त्याच्याकडे येत होता! कुवड्याला लांब दाढी होती आणि त्याचे दोळे छाप्याच्या दोळ्यांप्रमाणे चमकत होते!

म्हातार्याने विनोदच्या जवळ येत विचारले—"कोण आहेस तू? इथे काय करीत आहेस?"

“माझं पाप विनोद. मी इथे काहीच करण नाही आहे. मग तू कोण आहेस सांग!” विनोद म्हणाला.

“तुझ्या बोलण्याची पद्धत सगळ्या मुलांचा जन्मदात्री नाही. मी या ज्ञानभूमीचा राजा आहे. पुढारी आहे. तू आता काही करत नाहीस हे खरं असेल, पण पुढे काय करणार आहेस?” कुबडाचाने विचारले.

“सगळ्या खूप दूर जायच आहे. सगळा जिथे जायच आहे तो प्रदेश कोकल्या दिशेला आहे अन् तिथे जाण्याचा रस्ता कोणता अन् मी सगळा काहीच माहीत नाही पण बहुधा सगळा हा प्रदेश मोलादून जावे लागेल,” विनोद म्हणाला.

“ओ, असं वाहे होय? मग तू या नदीत उतरून पोहोच पलिकडे जा. नंतर तुला हवं तिथे तू जाऊ शकतोस” म्हणताना म्हणाला.

म्हणतानाचाने लवकर कुठका म्हात्री म्हणून विनोदने लोकांच्या नदीत उडी मारली. मदीस पाणी उजवाड होतं. विनोद पोहोच पलिकडे पोचला. पहाती तर काय! म्हणताना सधोर जबा! विनोदच्या आकष्याला पारावार राहिला नाही!

“मी खर कुठ्या नदी पार करताना पाहिलंय नाही तू कसा इथे आलास?” विनोदने म्हाताऱ्याला विचारले.

“मी तिकडच्या किनाऱ्यावर अजूनच झालो अन् इकडे पोचलो,” म्हणताना उतरला.

“हे कसं शक्य आहे?” विनोदने आश्चर्याने विचारले.

“का नाही? आपण सर्वजण म्हणजे निरनिराळ्या शक्तींच्या लहरी असतो. योग्य ज्ञान असेल तर आपण कोणत्याही शक्तीच्या स्वातंत्र्य मंतर पुढा मनुष्याच्या स्वातंत्र्य परितंत्रित होऊ शकतो,” कुबडा म्हणाला.

“ओह, असं वाहे होय?” विनोद म्हणाला.

“मी प्रचलण तुला म्हणालो होतो की तू आता ज्ञानभूमीत प्रवेश केला आहेस

तरीही ज्ञानाची ही शक्ति काही नोका-पुरतीच मर्यादित आहे” असे म्हणत तो कुबडा विनोदजवळ येऊ लागला.

विनोद एक पाऊल मार्ग धरकला. कुबडा रागावून सौम्य नजरेने म्हणाला— “तू माझ्याशी घडतं सांगू नकोस. काहीही केलेस तरी तू सगळा शक्य शकणार नाहीस. तुला या ज्ञानभूमीचा नागरिक वनायचं असेल तर तुला स्वयं करून सगळा तुझं नामकरण करायला हवं.”

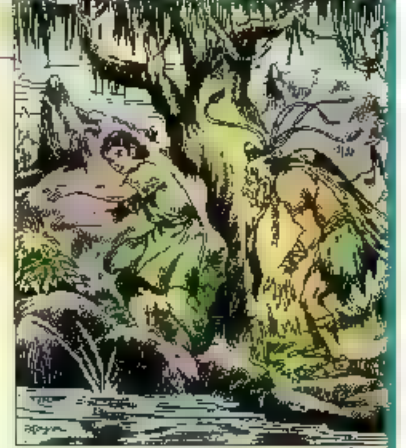
“माझं हे ‘विनोद’ मान काय नाईट आहे?” विनोदने विचारले.

“तुला वदीन नाच ठेवलाय पाहिले. मग इथे पोचल्यावरही तुला तुझं व्हिल नाच नाच लक्षात राहिलं मार्ग सगळा आपणच वाटत आहे,” कुबडा विनोद बोलला.

“का? माझं ते नाच आहे म्हणून सगळ्या लक्षात राहिलं” विनोद उत्तरला.

“तू मदीस उतरलास तेव्हाच तुला पूर्वज्ञानात पूर्वपणे विसरून जायला हवा होता, पण जलं पडलं नाही तेव्हा तुला या ज्ञानभूमीचा नागरिक बनता येणार नाही,” कुबडा म्हणाला.

“मी तुझ्या या ज्ञानभूमीचा नागरिक वनायला मुळीच लागलायलो नाही मी केवळ इथून बाहेर एक प्रवासी आहे. असे म्हणत विनोद पुढे जाऊ लागला.

“तू तुझा गमने सोडू लागलास. आणि ज्ञानभूमीचा नागरिक वनायलासं म्हणूनही तुला सततच नाही. मी खूप दिवसांचासुन अनेक पन्हेरी लांकाना इथल नागरिक वनायला आलो आहे. तरीही सगळा जगून आश्चर्य वाटतंय की तू या नदीत पोहोच नाहीस! आपण सगळ्या विसरून कसा नाहीस! पुन्हा एकदा तू नदीत पोहोच शकतोस” म्हणताना कुबडाचाने विचारले.

“मी ते मुळीच करणार नाही” असे म्हणत विनोदने सहज आपल्या बोटतल्या अंगठीकडे पाहिले, अन् त्याच्या लक्षात आले की सुवर्णप्रतिमेकडून आपल्या हातार आलेल्या अंगठीचाच हा प्रभाव असला.

पाहिजे त्यामुळेच नदीचा आपल्यावर काही परिणाम होत नाही!

कुबजधाने रागाने टाळभा बाजवल्या त्या घडगडासामुळे त्या डोवदाळ प्रागात विविधते प्रतिध्वनी उमटले. परंतु हळुहळू प्रतिध्वनीचा आवाज कमीकमी होण्याऐवजी वाढतच गेला.

‘असले मजेदार प्रतिध्वनि ही कधीच एकटे नाहीत! हा सर्व एक संमतशीर तमाशा वादलोय बला!’ विनाद म्हणाला.

‘संमतशीर तमाशा वगैरे काही नाही मुला! वैज्ञानिक दृष्टीने आम्ही जे विषय मिळवणे आहेत त्यापैकीच हा एक. यामुळे प्रतिध्वनीचा आवाज आम्ही वाढवू शकतो.’ कुबजधाने सांगितले.

इतक्यात पट्टाढातून काही सैनिक त्यांच्याकडे येऊ लागले.

‘या परदेशी आणसाना कैद करा!’

कुबजधाने आज्ञा दिली.

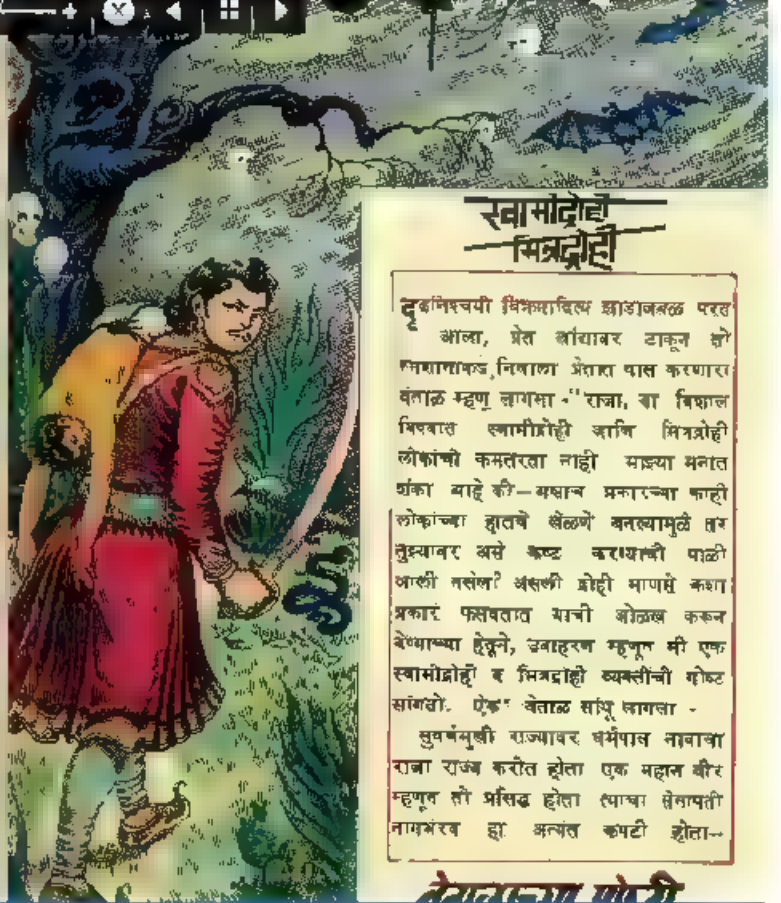
सैनिकांनी विनोदला घरचे पण एकाच जवळीक विनोदने सैनिकांच्या पल्लवडे

असलेल्या कड्यावर उडी मारली व त्यांच्या पकडीतून शस्त्रास्त्राची पळत सुटली. सैनिक निराशा न होता त्याचा पाठसाथ करू लागले. पळता पळता शेवटी विनोद एका बरोच पोचला. त्या इरीच्या एका टोकाला एक मोठे भवन व काही घरे त्याला दिसली. सैनिकांच्या हातून स्वतःला वाचवता येईल या काळाने विनोद त्या बाजूला वेगाने पळू लागला पण सैनिक त्याच्यापेछाही अधिक वेगाने त्याच्या जवळ पाऊ लागले.

सैनिकांच्या हातून आता बाण तयकीच पकडले जाणार या भीतीने विनोदने इकट्या माने कडून पाहिले. परंतु त्याचा असे दिसले की सैनिक त्याचा पाठसाथ सोडून त्यांच्या यागीत दाबून असलेल्या एका छोट्या टेकडीकडे भीतीने कापत पहात जमं आहेत!

विनोदनेही त्या टेकडीकडे पाहिले व तेथील दृश्य पाहून तोही एकदम मारचम-चकित झाला.

(कायचः)

स्वामीद्रोही मित्रद्रोही

दृढनिरचयी विश्वासाल्ख झाडाजबळ परत आला, प्रेत जाल्यावर टाकून तो पतशाणाबळ, निवाणा प्रेताहा पात करणारा वंगळ म्हणू लागला. ‘‘राजा, या विशाल विस्वात स्वामीद्रोही जालि मित्रद्रोही लोकांची कमतरता नाही माझ्या मनात शंका नाही की-मघान प्रनारच्या काही लोकांच्या हातचे खेळणे बनल्यामुळे तर सुट्यावर असे कष्ट करायची पाळी जाली नसेल? असेही कोही माणसे कशा प्रकारे फसवतात याची जोळख करून घेण्याच्या हेतूने, जवाहरन म्हणून मी एक स्वामीद्रोही व मित्रद्रोही व्यक्तींची गोष्ट सांगडो. ऐक! वेताळ सांगू लागला -

सुवर्णमुखी राज्यावर वर्मपास नावाचा राजा राज्य करीत होता एक महान वीर म्हणून तो प्रसिद्ध होता त्याचा सेनापती नामशरव हा अत्यंत कपटी होता-

देवादासा मोरी

एकाखाची फसवणूक करण्यात त्याचा हात धरोव असा कोणोच नव्हता। राजाबद्दल अत्यंत भक्ती, भक्ती असल्याचा अभिनय तो करी, पण आतून मात्र सिंहासन वळकावण्याचे कारस्थान तो करत होता.

राजा बर्मपालला मात्र त्याच्या या कारस्थानांबद्दल किंमतही कल्पना नव्हती. संधी पाहून नागभैरवने एकेका अविकार्याला बस करून घेतले व एक दिवस राजा, राणी आणि युवराज घनिष्ठतेने अशा तिघांनाही त्याने फेर केले। तिघांना त्याने तीन निरनिराळ्या तुलात डेढक, त्यांच्याभर कडक पन्हास नमुन भज तो स्वतः बाहीवर बसला.

परंतु राजा ज्या तुलात होता त्याला एक गुप्त भुयार होती या भुयाराबद्दल नागभैरवला काहीच माहिती नव्हती, राजा या भुयारी मार्गाने निघून एका अरण्यात पोचला.

राजा अरण्यामार्गाने जात असताना समोरून शिखमुखी नावाचा एक झाडू घोंट्यावरून त्याच वाटेने आला. त्याने राजाला धांवून धमकी दिली: "तुझ्या बंगामरील रत्न आभूषण ज्वारून त्या दगडावर ठेव."

बर्मपालने कोपताही प्रतिकार न दर्शवता मुकाटपाने आपली सर्व आभूषणे काढली, एका पत्थरात ही बांधणी व किंचित हुस्म तं गाठोडे शिखमुखीच्या हाती सोपवून तो चालू लागला.

हे पाहून शिखमुखीने त्याला धांवून विचारले: "विसायला तु जाल्या खानदानी पराण्यांतला विसतोस; शारीरिक बळही तुझ्यात भरपूर असले पाहिजे, माझ्याची तु सहज लक्ष करशील, असे असूनही अजिबात विरोध न करता तू चुपचाप आपले दागिने कसे काढून दिलस? कोण आहेत तू?"

बर्मपाल म्हणाला: "माझं नाव बर्मपाल, मी मुवर्धमुखी राज्याचा राजा." आणि राजाच आपल्या सेनापतींना केल्या स्वागो-बोताची हुकीकत सांगून म्हटले: "तू सगळं समोर बंडेन मला धमकावलेस, मला कुठायची इच्छा प्रवेशित केलीस पण त्याने

तर मागून पाठीत घुरा खूपसल्यासारखी वतणूक केली. मला जोका देऊन पाझराशी ब्रोह केला. त्यामुळे मला असं वाटलं की त्याच्या त्यामीदोहापेक्षा तू कितीमरी बट अधिक चांगला आहेस, म्हणूनच माझ्यात लाकळ मयूनही मी तुझ्याशी सामना न करता मुकाटपाने माझी आभूषणे उतरवून दिली."

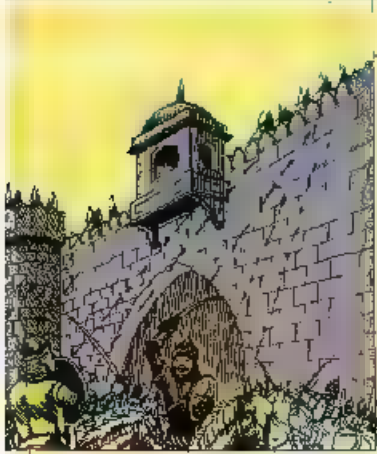
हे स्रब्ध पेंडून शिखमुखी बटकन घोंड्यावरून उतरला, आभूषणांचे गाळोडे बर्मपालच्या पायावर ठेवत तो म्हणाला: "महाराज, मला क्षमा करा. माझ्याबबळ जतम लढाऊ असं पंचवीस साहसी लढाऊ बगान आहेत. ते सर्वजण नांगले घनुर्बाही आहेत आणि आज्ञा दिलीत तर आम्ही खवं मिळून त्या नागभैरवचा सहार करू."

"तू मसलीचा हात पुढे केलास ही फारच चांगली गोष्ट जाह. मला गरज पडेल तेव्हा मी तुझ्याकडे येईन आणि त्यावेळी तू मला मदत कर." असे म्हणून बर्मपाल पुढे निघून गेला.

आणखी मोठे अंतर चालून गेल्यावर राजाचा एक इश्या विसले अग्निनेत्र नावाचा एक राक्षस आगला टेकून बसलेला एका जंगली रुकराचा लाकळ टाकण्याच्या तयारीत होता. मोठे सुळे असलेले ते रुकर मयाने ओरडत-किचाळत होते.

राजाने हे दृश्य पाहून ही न पाहिल्या-सारखे करून आपली विश्वा मददली व तो चालू लागला हे पाहून: "अरे माणसा, मला पाहूनही निर्भयतेने तू निघून जात

आहेस? असे म्हणत राक्षस उठून उभा राहिला व त्याने राजाला आपल्या काव्या हातात घट्ट धकडले.

परंतु यामुळे राजा जराही विचलित झाला नाही, हे पाहून राक्षसाचा फारच आश्चर्य वाटले तो म्हणाला-“प्राणांचे मय नसणारा माणूस आज मी प्रथमच पहात आहे, बोक, कोण आहेस तू?”

मी सुवर्णमुखीचा राजा धर्मपाल.” असे उत्तर देऊन राजाने आपला सर्व वृत्तांत राक्षसाला सांगितला व म्हणाला-“राजाने काहीही आपल्या प्राणांचे मय वाळवू नये.”

राक्षसाने राजाला जमिनीवर ठेवले व तो ओळू लावला-“एका सव्या राजाच्या

अगात असावी अशी सर्व लक्षणे तुझ्यात आहेत, मी जाता पुण्याबरोबर येऊन त्या राजांमोही सेनापतीचा उध करतो बल.

“मला जबर बाटेल तैला नक्की मी तुझी मदत मागायला येईन” असे म्हणून धर्मपाल पुन्हा पुढे निघाला.

एक आठवडाभर प्रवास केल्यानंतर धर्मपाल जवळच्या बैशाली राज्यात पोचला. सुवर्णमुखी व बैशाली राज्यात पिढ्यान् पिढ्यांचे बंध होते!

तरीही धर्मपाल बैशालीचा राजा सुचरित याला भेटला व त्याने आपली सर्व हकीकत सुचरिताला सांगितली आणि विचारले-“माझे सिंहासन परत मिळवून देण्यासाठी आपण मला मदत कराल?”

यावर सुचरित म्हणाला “धर्मपाल, संकटसमयी आपली मदत मागणारा आपला जन्मांतरीचा शत्रू का वसेना, त्याचा प्रयत्न करणे हा आपला धर्म आहे-असा मोठा विश्वास आहे. मी आपले सैन्य नेऊन आपणाबरोबर येतो.”

धर्मपाल विशाल सेना घेऊन गेला व त्याने सुवर्णमुखी नगराला वेढा बिला. नगरभेदक व धर्मपाल पांच्यात अयानक इंद्र युद्ध झाले नागभैरव जलघोष झाला व त्या भूदाल हारला. धर्मपालने त्याला तुरुंगात टाकले.

सिंहासनावरून झाल्याबरोबर धर्मपालने अरण्यात छुटालूट करणाऱ्या शिखमुखी डावूला बोळवून घेतले व त्याला सुर्गगतल-“तु वाटसरुना छुटताना प्रसाजनीचे धन व श्रावही हरण करतोस म्हणून तू आपल्या साथीदारांसह तयडतोन आत्मसमर्पण कर नाहीतर तुला फार कडक शिक्षा करावी लागेल.”

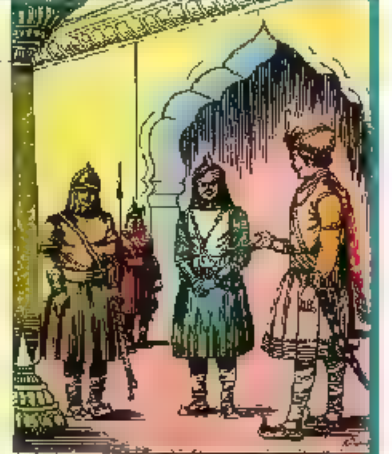
राजाचे बोलणे ऐकून शिखमुखी काही बोलणार तोच राजाने तीक्ष्ण स्वरात आज्ञा दिली-“तू आत्मश्राव आता अरण्यात जा आणि आपल्या साथीदारांसह परत येऊन आत्मसमर्पण कर माझी आज्ञा माझे ही.”

यानंतर धर्मपाल स्वतः अरण्यात गेला व अग्निनंद राक्षसाना भेटून त्याला म्हणाला-“अग्निनंद, तू या जगळात रहातोस म्हणून सर्व जन्तू या भागात घायला भिंते. तू हा भाग सोडून बुचरीकडे रहायला जा.”

“नाही सोडून वेळो तर?” राक्षसाने ओठे लाठ करत उत्तरून प्रश्न विचारला.

धर्मपालने त्याच क्षणी तलवार ध्याना-बाहेर उपसली हे पाहून राक्षसाने प्रकासा-पूर्वक मान हलवली व ती तिथून निघून गेला

काही दिवसांनंतर धर्मपालने बैशालीचा राजा सुचरित याच्याबरोबर युद्ध करण्याची घोषणा केली आपला पुत्र सशितेन काव्या

नंतुत्याखाली त्याचे सैन्यही पाठवले. सशितेन सुचरिताला ओठकर सहजपणे पराभूत करून कैद करून घेऊन आला व सिंहासनावर बसतच त्या पित्यासमोर त्याला उभे केले

सुचरितने मोठ्या दुःखाने धर्मपालला विचारले-“महाराज, मला असे वाटते की आपल्या दोन राज्यांत फार वर्षांपासून असलेले शत्रुत्व आपण विसरू शकला नाहीत.”

धर्मपाल मानर हसून म्हणाला-“शत्रुत्व मित्रत्वात बदलणे हे तर आपल्याच हातात आहे! आपली एकुलती एक कन्या निहारीका हिचा माझा पुत्र सशितेन याच्याशी विवाह करून देत नाही?”

सुचरित थोडा वेळ मध्य राहिला व इंतर त्याने संमतिदेशक मान हलवली सुचरितच्या हातातील हेडघा काढून टाकण्याची आज्ञा बर्मपलकने मापल्या सैनिकांना दिली

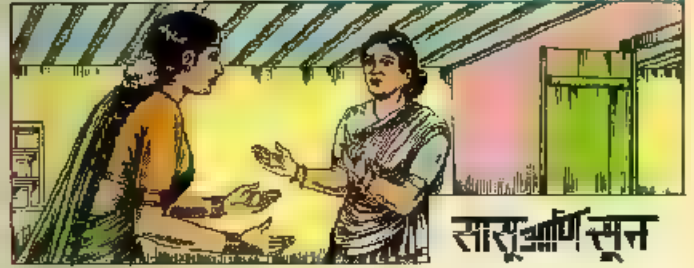
वेताळाने ही गोष्ट सांगून विक्रमादित्याला विचारले—“राजा राज्याच्या लोकांना बळी वचून आपल्याच राजाला लुटणाऱ्या टाकणारा सेनापती माघमेरव ह्या स्वाधीनही आहे पण राजा बर्मपलकच्या काबतीत काय ? तो राज्य बालवस्थानंतर मज्जात सापडला असताना त्याला मदत करणाऱ्या डाकू व रातसाशेच नव्हे, तर आपलं सैन्य घटक नागमेरवला तिहासनाचलून लागली बोडणाऱ्या राजा सुचरितची सुद्धा त्याने मित्रद्रोह केला. नागमेरव जर स्वाधीनही असेल तर बर्मपलक काय मित्रद्रोही नाही ? या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही पृ दिले नाहीत तर पुढच्या बर्मपलक शतक तुकड तुकड होतील”

विक्रमादित्य म्हणाला—“बर्मपलक डाकू राक्षस व सुचरित यांना बेटला त्यावेळी तो

कोपत्याही राख्याला राखा नव्हता, तर केवळ एक सर्वसामान्य नागरिक होता परंतु त्यानंतर तो राजा बनल्यानंतर आपल्या शत्रूने चोर डाकू घांघ्यापासून रक्षण करणं हे त्याचे कर्तव्यच होते. म्हणूनच त्याने डाकूला आत्मसमर्पण करण्याची आज्ञा दिली हीच राजनीति त्याने राक्षसाच्या बाबतीतही लागू केली. यात मित्रद्रोहाचा काही प्रश्नच उपस्थित होत नाही. राहता राहिला असेल त्याच्या सुचरितची घण-णकीचा ! बर्मपलकने सुचरितच्या वेल्याच्या मदतीनेच आपलं राज्य पुन्हा जिंकून घेतलं होतं. त्यामुळे त्याची राजा त्याला असमर्थ किंवा भिन्ना समजण्याची शक्यता होती या अपयशाचा कळकळून काढण्यासाठीच त्याने सुचरितला बराभूत करून आपलं सामर्थ्य सिद्ध करून दाखवले हाही राजनीतिज्ञाच एक भाग मानला पाहिजे.”

अशा प्रकारे राजाने मोनभंग होणाऱ्या वेताळ पुन्हा अदृश होऊन जाड्यावर जाऊन बसला.

(कल्पित)

सासू आणि सुन

एका गावात एक प्रौढ बाई रहात असे.

तिचे नाव सासूबाई. तिला एक मुलगा होता तो लानाच्या बवाचा झाला आणि तिने एक सुन पुढली पाहून त्याचे कष्ट करून दिले. नवी सुन आता सासरी आली.

कोणत्याही भाषेत एक म्हण आहे—‘ज्या मुलेना सासू नसते ती फार उत्तम स्त्री होय—म्हणजे ही स्त्री मायबाईची होय. त्यामुळे सुनेच्या मनात झाले-आपली सासू मरून गेली तर भाषण व भाषण नवरा मोठ्या मुखात राहू ? लोक आपल्याला ‘सांगली नायको’ असे म्हणवील

या विचारातून पुढे एक दिवस सासूला म्हणाली—‘सासूबाई, मी या घरात असे आहे म ? मी इतरां यांना मी चालवीन तुम्ही आता मरून जा ना !’

“अव, असं काय बोक्तेत तू ? मरं तुम्ही अशीच इच्छा असेल तर मी जर

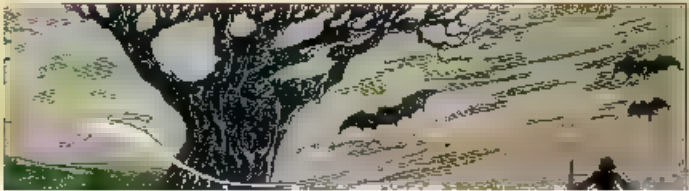
मरेन पण बाक्या मनात एक हच्छा आहे तुला एक मूल झालं की ते पाहून मी जानवारी डोळं मिटीन—कायमये !” सासूबाई म्हणाली

बोड्याच दिवसात सुनेला दिवस राहिले अन् योग्य वेळी तिला मुलगा झाला. नातू मांडीवर घेतात आनंदाने शांतानाईला आकाश डंगण झाल.

“सासूबाई, आता नातू पाहिलात न ? आता का नाही वरत जात ?” सुनेने विचारले

‘जव कवून जर घोर घर. सासूबाई सोड्या, खेळण पाहून मला रूप मानन्द वाटेळ, मग मरीम मी.” सासू म्हणाली. पाच वर्षे गेली. सासूबाईचा नातू वाढत जाऊ लागला

“आता तरी मरा ना सासूबाई. मुलगा वाढेतही बळकटवा.” सुने म्हणाली

Readers

177

“अग, कुलाची मूज होऊ दे. यावेळी अक्षदी नक्की मरत” सासू म्हणाली.

थोड्या दिवसांनी शांताबाईच्या नात-याचा मौजीबंधन समारंभ वार पडला.

आता पुन्हा सून म्हणाली-“सासूबाई मुऱ्ही लागली, आता का नाही मरत?”

“अग झालं तें झालं पोरान लान आल्याशिवाय आता काही मरत नाही मी” सासू म्हणाली.

शांताबाईचा नातू लग्नावेळ झाला छानब पुराण पातून त्याच लग्न लानून दिवस गेलं.

“सासूबाई, तुम्ही आपली नातसूनही पाहिलीय, नवऱ्याच्या बाबतीत आता का दाखवायला करता?” सुनेने विचारलं.

“अग आता एक छोटीशी इच्छा राहिलीय. माझा नातू अन् त्याची बायको याचा पोपट-मेने-सारखा कुलाचा संसार पहाण्याचा आनंद मला खूप दे” शांताबाई म्हणाली.

काही दिवसांनी नातवाची बायको ही सासरी गांदायला गेली.

यानंतर एक दिवस शांताबाई आपल्या सुनेला म्हणाली-“सुतबाई, माझ्या सवें इच्छा पूर्ण झाल्या, आता भाती मरतयची इच्छा आहे. पहा, तुझी सूनही संसार संभाळायला गेली आहे ना? तुम्ही आता काय मरत? दोघीही एकदमच मरू याचल.”

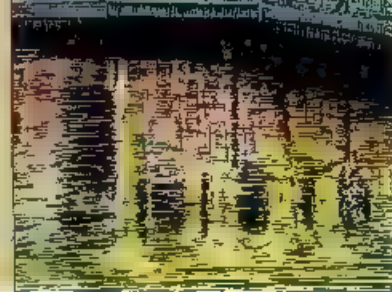
शांताबाईच्या सुनेच्या हुदयाचा एकदम भरकाय झाला. ती विचार करू लागली-

“वेवा, चांगलंच संकटात टाकलेलं मला तू!” अन् एकदम नरबाईनं सासूला म्हणू लागली.

“सासूबाई, तुमच्या तोंडून मरणाची नावा ऐकून मला फार वाईट वाटतंय. काय कमी आहे तुम्हाला इथे? घरतणं सगळं काम भांगी सुच घेवायले ना? तुम्हाला काम्याची तक्रार करावी लागणार नाही अखं असताना तुम्ही काय म्हणून मरावं?”

सुनेची बोलणी ऐकून शांताबाईला हसू माघे. यानंतर आपल्या सुदंकडून आपली सेवा करून घेत शांताबाई आनंदानं काळक्रमण करू लागली.

अमृतसरचे सुवर्णमंदिर

शिखांचे बंधू गुरू रामदास यांच्या देखी सुवर्णमंदिर बांधले गेले. शिख समाधि सोडून सुवर्णमंदिर अत्यंत पवित्र मानतात. मंदिराच्या चारही बाजूंना बसणारी चार द्वारे शिक्काचे मोठ्या श्रेयाने स्थापन करीत असतात.

सम्राट अकबराने ह्या प्रदेशा कोथे तीस गुप्त रामदास यांनाद बसिस दिसा होला. मुघले १५५९ मध्ये तेथे एक लष्करा सोंबला जे 'बघूतपूर' जेणे त्याचे नामकरण केले. या लक्षावाच्या चारी बाजूंना जे शहर वसले त्यालाही हेच नाव प्राप्त झाले.

मुवर्चमंदिरात मावण्या बाबूला तिथीचे भुरगेपेठ वकालतकस किना 'जव्वर-सिंहाराम' आहे. बहादे गीबगुप्त हिचे गोबिन्दाजी यांनी या तळ्याची लपकला केली होती. मध्ये मुवर्चमंदिराच्या बापनेली मस्तने इथे पुरातन डेवनेली पाहिले.

पाचवे मुघल कर्तुबदेव यांनी ललक्याच्या मध्यभागी एक मंदिर बांधण्याचा प्रारंभ केला. श्रीसुब्रह्मं ह्या कोणत्याही एका विशेष यगांसाठी यगादित डेवलेला नाही ही गोष्ट सिद्ध करण्यासाठी या मंदिराची धर्माभरले विचारांमोर लालाच्या एका मुस्लिम ठमंडुल्या हातून करवली होती.

मुवर्चमंदिरात बहादे मंत्रपठन व संगीत बाबू असले. मंदिर गहव्या-साठी-दरीन धेप्यासाठी मंदिराच्या भुमी येतच बसलात या मंदिराचे प्रांगण ऐतिहासिक दृष्टीने काय महत्वाचे आहे.

इसवी सन १८०३ मध्ये बहादुर रचलीतसिंह यांनी मंदिराच्या बाजूच्या बाजूला बागाच्या भितीन लंगमनरी करवला बहादुर, ह्या बागाच्या पल्ल्याने मठकले ज त्यावर ४०० कि. म. सोन्याच्या लेप चढवला.

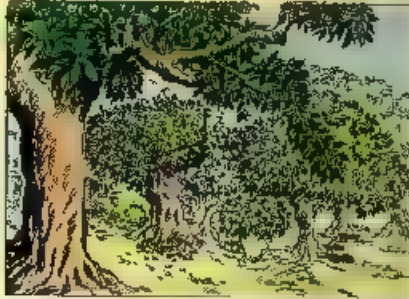
बागा कटल पुढीवर हे अमृतसरमधील बागाची एक मुख्य धार्मिक संस्थान आहे. मनेक महान व्यक्तींनी जव्वगेवार बागाच्या वस्तुचा तीव्र इथे व्यवस्थित डेवलेला आहे. धार्मिक कृत्यांच्या यान-तीतही हे संस्थान सर्वत्र सक्रिय असते.

श्रीराम धर्मासंधीच्या गटना चिंतित
कल्ल ठेवलेले कनेक घासुचे पले या
बाबा खटल पुष्टासमवे आहूत
हृणोवित्पजीचे पुल्ल मावा अटल राय
याचे स्मरण वेद रत्नगारे हे नळ
मज्जनाचे भवन कुवर्षमदिराजबजन
आहे

सुवर्णमदिराच्या दक्षिणेला अर्धत
विशाल जमीन मुठची भाग आहे
३० एकर जलफळ अक्षभाच्या या
बागचे धोबानरण तभीर आहे वेवे
वाळिव, लंबी इ. अनेक फळांचे वृक्ष
अहेल तसाव व छोट्या छोट्या
संठपली ही राग सुशोभित केलेली
आहे

सुवर्णमदिराजबजन आशिमपराणा
बाग आहे १३ एमिल १९५९ रोजी
या ठिकाणी एका पुष्ट हंगर वधि-
काच्यान्या साक्षरक लिव्यामुने
यांच्यासकट २००० शोकांनी विवृण
हत्या मंती मेली हत्यात्यांची मृति
मृदुन दवे एक राष्ट्रीय स्मारक
बाधले गेले आहे

खोडकरभुते

वीरगाव नावाच्या एका खंड्यात मोतीलाल
नावाचा एक मजूर रहात असे.
दुसऱ्यांचा माल वाहून नेऊन हुमाकी करून
ने आपल्या कुटुंबाची गुजराग करीत असे.
त्याला मायकी व चार मुलं होती. चन्द्रमुखी
नदीच्या किनाऱ्यावर येणाऱ्या जाणाऱ्या
प्रवासाचे सामान वाहून त्याका रोज
बऱ्यानेकी बजुरी मिळत असे पाप्राकारे
आपल्या मुलांचे योग्य तऱ्हेने पालनपोषण
तो करी

एके दिवशी अचानक मोतीलालच्या
भनात एक कलजा जाली त्याला रोज
कमाई करण्याला कंटाळा आला ! एकदम
अचानक काही संपती हाती लागली तर
आपल्याला ठरलेल जीवन आरम्भात असून
काबलात राईल असे त्याच्या मनानं घेतलं.

मोतीलालने अनंकांच्या तोंडून एकले
होते की वीरगावच्या दक्षिणेला दोलत-

पूरच्या जंगलात खूपशी भुते रहातात !
मोतीलालने ठरवले की आपण काहीही
ककन दो भुतांशी मैत्री करावी व त्यांच्या
यदलीने एकदम करोडपति बनानं !

एक दिवस मोतीलाल जव्या पहाटच
उठला व दोलतपूरच्या जंगलाकड जाऊ
जागळा जपकात मोड आत शिरल्यावर
त्याला पारव्या लोंबत असलेले एक बलं
मोठे वडयें आढ दिसेल त्याने पाहिले की
एक भूत त्या पारव्या पकडून लोंबकळत
आहे, शोके घेत आहे !

मोतीलाल बाइस ककन त्या बटासांनी
गेला. मुताका आपण पाहिलेच नाही असे
होंग करत तेथे असून मोठ-मोठयाने रडू
लागला

मोडघा वळाने पारव्या सोडून भुतानं
एकदम मोतीलालच्या समोर उडी पारली
त्याच्या छायावर पापटी मारत त्याने

कधी पैशांची गरज भासली तर सकाच न करता या वडाखाळी ये."

मोटपा लुशीन ते पात्र घेऊन मोतीलाल पूर्वेकडे त्याळू लागला. थोडे पुढे जाताच बसले भुते त्याच्या समोर उभी ठाकली! मोतीलालच्या हातून सुवर्णपात्र हिसकून येत विफट हसत ती म्हणाली—"जरे, कोणी सुखी दिसले तर ते आम्हाला सहन होत नाही ही संपत्ती घेऊन येत्यावर तुझे कष्ट संपतील, तू आरामात, आनंदात राहशील. जे छे, आम्ही घोडा उशीर घेऊन तर आम्हालाच सोका वाढे."

मग कसचं काय, अन् काय! दुसऱ्याच क्षणी मोतीलालच्या हातातलं सुवर्णपात्र मातीच्या पात्रात रूपांतरित झालं व त्यांतल्या सोन्याच्या मोहोराने ऋते बनले.

हे परिवर्तन पाहून मोतीलाल खूपच चिडला. त्याने मातीचं गांठे जमिनीवर आपटलं दांढी भुते त्याच्या मावती घोडा वेळ लाचली मापली आणि हसत राहिली नंतर पाहता पाहता अदृश्य झाली.

मोतीलाल बुखी होऊन घरी गेला. पण दुसऱ्या दिवशी मजुरीला न जाता तो पुन्हा दौलतपूरच्या बंगलाकडे वामू नांगला त्याला बुकनच विसले की आपल्यावर उपकार करणारे भुत पांख्यावर सोके येत बसले आहे.

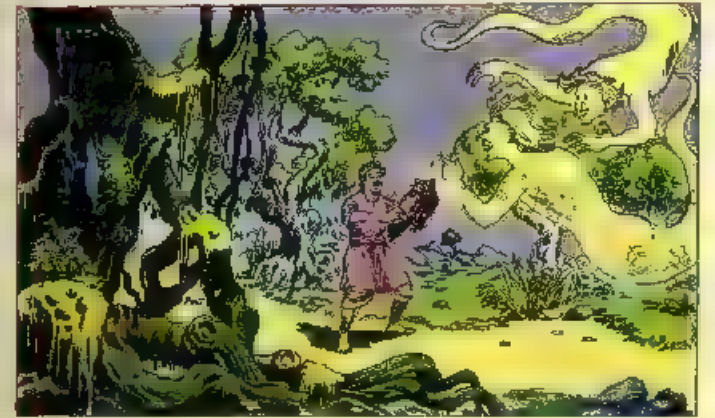
त्याने भूताला आपली सारी कहाणी सांगितली. ते सर्व ऐकून भुत म्हणाले—"हे बघ, तू काळजी करू नकोस कोणी दुःखीकण्टी असलेलं सगळं पाहूचत नाही अशा लोकांना मदत करण्यात मला फार आनंद होतो" असे म्हणत भुताने पुन्हा सुवर्णमुद्रा निर्माण केल्या आणि ते सर्व मोतीलालला घेत ते भूत म्हटले—"ऐक यावेळी तू दक्षिण दिशेकडे निघून जा."

मोतीलाल सुवर्णपात्र घेऊन दक्षिणेकडे निघाला घोडा पुढे जातो तोच "सुतच्याने सुख न पाहूचपारी" ती दोन भुते त्याच्या-जवळ आली आणि म्हणाली "जरेरे तुम नकोच फळपळलेलं दिसतय या, काय सुंदर घुबड दिसतय हे!"

आणि काय! दुसऱ्याच क्षणी मोतीलालच्या हातातलं सुवर्णपात्र अदृश्य झालं आणि त्या वागी एक घुबड दिसू लागलं! ते वाहताच मोतीलालच्या जगावर काटा उभा राहिला. त्याने घुबड दूर फेकून दिलं आणि बोम्ही भूतं अकूच झाली.

मोतीलाल आजही बुखी मनाने अन् रिकाम्या हातांनी घरी परतला दुसऱ्या दिवशीही तो कामाळ गेला नाही यावेळी आपल्याला भिळणारं घन काळजीपूर्वक परत आपल्याचा विचार करत करत तो दंडाजवळ पोचला.

बडाजवळ जाऊन पुन्हा तीच हकीकत त्याने भूताला ऐकवली. भुताने त्याला सहानुभूति दाखवत म्हटले "सुड्यासारक्या

वीन दुःखी लोकांना मदत करण हे माझ कामच आहे.” असे म्हणत पुन्हा सुवर्णपात्र अन् सुवर्णपुत्रा वेल त्याला सुनाने यावेळी ईशान्य दिशेला जायला सुचवले

मोतीलाळ भूताकडे रागाने पहात म्हणाला-“ बरेचदा तू म्हणालास मी दिलेलेच मी जात राहिले अन् माझ रुक्सासच रुक्सास जाव. म्हणून यावेळी मी सरळ भाव्या यात्रेच्या दिशेने जाणार ”

यावर भुव कोपाने म्हणाले-“ हे महा सकळात सापडलेल्या लोकांना मदत करण ही कशी माझी ज्ञान, तशीच तुला माझं जे दिन भेटलं त्यांना जावड आहे-माझ्याकडून मदत मिळवलेल्यांना रडवण! मी ज्या दिशेन जायला सांगत आहे त्या दिशेन तू न येऊस वर त्यांना दुःख होणार नाही? त्यांना दुःखी झालेला मला कास पाह्येल? आम्ही तिघही जानीं दोस्त आहोत. तू जर ईशान्य दिशेने जाणार नसलास तर मी त्यांना अज्ञात जालावून घेतां.” असे म्हणत

विचित्र रूप धारण करीत तो भूत तिथून अदृश्य झाल. आणि द्याच खणी ती दोन खोडकर भूत तिथे अवतरली. त्यांनी यावेळी सुवर्णपात्र अन् सुवर्णपुत्रांची राख करून टाकली अंग्रेजक आरडस ही भुज वरच्या माळून बघावर बघून असली

या घटनेने आता मोतीलाळच्या डोक्यात स्वप्न वकाश पडला, भूतांचे सवें नाटक त्याला समजून घेतले. एक भूत सोंत येण्याचा अभिनय करतं अन् दुसरी भूत ते अदृश्य करण्याचा अभिनय करून स्वतःची कामगुळ करून घेतात त्याला एक म्हण जाडवळी स्तवरटपणा ही बाईट गोष्ट आहे, आणि सोब हा दुःखाचे कारण आहे. स्तवरटपण त्याची तीन दिवसांची मजुरी केली होती आणि ढलट शारीरिक कष्टही फार झाले होते

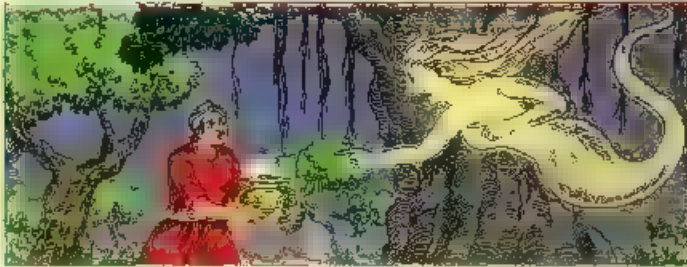
या अनुभवानंतर मोतीलाळ पुन्हा कधीही स्तवरटपणा व लोभाला बळी पडला नाही मजुरी करून समाधानपूर्वक तो आपल आमूय चालव लागला

साऱ्या गोकुळाक एकाच वेळी हातचाल घुरू झाली. सर्वजण यावेच्या सपाटीत गडून बसले. सर्व सामान पाडघांवर लादले गेलं. कुधा-बहाण्या हुडचा सुरक्षित ठेवल्या गेल्या, पोल्यातून चमच, तांदूळ वगैरे अवस्थित बांधले गेले. तऱ्हेतऱ्हेच्या दोऱ्या, दावणी, रव्या, खुरपी, कायते, चुचा, झाल, बंडा वगैरे जमचार नीट ठेवली गेली. वरपुती भांडी-जुडी एकान्त एक ठंडून पोरवाल भरली गेली. बेलगाढवा रागेत उम्या केल्या गेल्या-आमि पात्राची तयारी पूर्ण झाली.

बांगले बलवान धडकट लोक गुरांना हाकत पुढ निघाले. या फळोपांगे यात्रेच्या निघाल्या व त्यांच्यापार्श्व इतर माणसे पाळू

लागली तबच स्त्रिया आपली निराळी टोळी करून हस्त-खळत, गप्पा मारत, आपले मनोरंजन करीत चालत राहिल्या लुळपा-वांगळ्या व गहात्या लोकांचा मदतीचा हात वेळ तरुण काळ सांगले अचून तयून झाडाची सावरी पाहून लोक विश्रान्तीसाठी धांवत, पाणी पीछ लहान मुलं-वाळे काही बाहो लाड तगडे व जबाबदार लोक कोणी फार पुढे जाऊ नवे व कोणी सावेही राहू नवे पाणी काळजी घेत होते एके ठिकाणी भरपूर सावरी व विण्यासारखं पाणी पाहून लोकांनी बघण केलं व थोडी विश्रान्ती घडत पुन्हा सर्वजण पुढे चालू लागले अशा प्रकारे सर्व गोकुळ बृन्वतगात

बोचल! गवळी व अनुभवी मोठ्या माण-
सांनी घरे उभारण्यासाठी जागची दिवड
कमी सर्व माणसा एकाच ओळीत अर्ध-
चंद्राकार करून उभ्या राहिल्या. काही
लोकांनी तात्पुरत्या निवासस्थानी असामंज-
सांचा आश्रय घेतला. काहीनी बाडांबाळी
आवणाला संसार वाटला. किम्यकांची
काटरी झाडे तोडून आपण म्हणीघरे
बनवली पुन्हा एका दिकेसाथ लोकांनी
वृंदावन वसवले. दिवस आस राहिल.
सर्वसा सुवरलेल्या गोपिका, कामाच्या
गडबडीत इकडून तिकडे भावपळ करणारे
गोप व बावीण्या सिल्लारांनी वृंदावनाका
अपुनं शास्त्रा आली. मुलांचे खेळ व आरडं-

जोड येासुळे वृंदावन नेहमी मजबजलेले
वाटे.

दिवसेंदिवस गोपाळांची संवत्ति वाडू
लावली, बावीरेलांची सिल्लारे विस्तारली
व एकूण वृंदावनाला आयुष्यच सजेत
जाऊ लागले. आता कृष्ण तेरा वर्षांचा
वाढा. सकाळीच सर्व गोपबालक एकमेकांना
हाका पारण खेटी कृष्णाच्या घरापुढे गोळा
होत. सर्व मिळून गावी-गुरे वेळून समुन
काठी जात. गुरांना पशुपदात सोडून ते
सर्वेक्षण सन्हेत-हेणे घेऊ खेळत. नदीत
भांबोळी करत. दुपारी झाडाकाली वसुन
खवण करत व संध्याकाळी गावी-गुरे एकत्र
कलस त्यांना हाथत आणायान्या घरी
चऊन जात मुलांचे दिवसही अशा प्रकारे
सजेत चालले होते.

ग्रीष्मऋतुचे प्रापमन झालं व अचानक
बावीमघे निनिराळ्या रोगांचा फैलाव
मुळ झाला. गावींची घरीचे कापू लागले,
बाबंघर उभे राहणेही त्यांना कठीण होऊ
लावले, तोंडामुन फंस मळू लागला, त्यांच्या
जिमाही बाहेर लटकू लागल्या! खूर
फाटून त्यास किडे वळवळू लागले!

गावींचा आजार चालवण्यासाठी गोपाल
काष्टीपदी-पाळंमुळ यांचा उपयोग करू
लावले. सर्व त्यांचा काही उपयोग होईना.
काय करावे हेच त्यांना समजना! हे आजार

पमुना किनाऱ्यावरील जंगलातील इतर
जनावरे, ग्रीव-जंतु यांच्यातही फैलावले-
इतकेच नव्हे-गोपही आकारी पडू लागले!
नंद-यशोदा, रोहिणी अस्वस्थ होऊन
गेली, कृष्णाला वाटल की ही बाका सोडली
तरच तरणोपाय आहे! मग कृष्णाने हे
बलरामला सांगितले काही कळत नसताना
त्यांनी कोतसर दूर नेऊन ठेवले काही
इतर गोपांनीही त्यांचे अनुकरण केले
अशा प्रकारे त्यांनी जागा हलवली ते लोक
रोगांचा चळी पडले नाहीत

परंतु नवरात्र हे माव सोरण पसत
पडेना. ती म्हणू लागला, "हेच यामने
ठिकाण आहे. हवेची काही संकट घेतील
त्यांना आपण तोंड दिले नाही, सर्व
नतेवाईकांना बंडून जाता आपण कुठे
जायचे? नंद, यशोदा व रोहिणी आजारी
पडूनही गमन सोडायला तयार झईनात, हे
पाहून आता काय करावे हे कृष्णाला
कळना!

गोकुळात विद्वद् वेदाज्ञ आलेला एक
भ्तातार गोप होता त्याने गोपप्रमुखांना
सुचवले- "असं पहा बाळ, आवस्था सध-
जीविका आजार म्हणजे आपण पडूघर!
विषवाकर हा पशुपति! लेखा संग्रहात
शेकराची आराधना केली तरच आपण
हे संकट दूर होईल, असं ह्तास वसुन काही

वपयोग नाही. शास्त्री-पुरोहित बोलावून
शिवाची आराधना करावा."

आ अनुभवो वृद्धांच्या सूचनेवर विस्वास
ठेवून सर्व गोपांनी निवापारगत हाडणांना
बोलावून शिवाच्या अर्चेतसाठी शीघ्र
स्वस्था केची. एक आठवड्याभर रात्रदिवस
शिवपूजा, अभिषेक नेवळ वगेर यथासंग
गिनिष्पण झाले. सातव्या दिवशी एका
बांगल्या ज्ञान्याच्या अंगात संचार झाला
तो शिवेशानं दिवृत हनु लावला, पुनं
लावला, नाचू लागला, आणि म्हणाला-

"परम-शिवानं मला कैलास पर्वतावरून
पडविल आहे. त्यांनी मला म्हटले- अरे
शंकराजी कालिन्दीच्या तटावरील रोग

पीडित जनावरांना मदत कर, जो ' तुम्ही
जिवाची पूजा केलीत, त्यामुळे ते फार
ब्रह्म ज्ञात तुम्ही जस्य प्रकारच्या
जाधारणा का दळी पकळत नसत आहे?
हापरमुखाच्या रोवटी कुलोकावरील लोकांना
नात देणाऱ्याची राज्यांनी जस्य लगे
चारण केली, त्यावेळी विरोधना पुष्-
काळकळि नावाचा राजास-हा वसुनेच्या
बलिन किमत्यावर एका विचारी जीराच्या
जाडाच्या कपाट जस्यीने जाला. का
मुलाच्या चारी बाजूना त्याचे अनुसर
विश्वसुल व काटेरी जाडाच्या कपाट
जस्यलगे. त्या विचारी जीराच्या जाडाची
हवा बाबुन तुमची जनावरे रोवकसत

जाली, निघते पाणीही दुषित झाले. हा
विश्वसुल समूह तपटून कंकण्याची जस्यता
केवळ नवाचा मुलगा जस्य व वसुनेच्या
बाब्यांतव आहे. ते तपटून जालं तर
जापना लगे लोकांचे रक्षण होईल. ही
वार्ता कळवण्यासाठीच त्यांची वला पाठवले
जसे आता वला बाब्या लोकी की निघतो
जाला."

ही वार्ता लवण्यावर बाब्याच्या जगत
जालत्या लोकांच्या प्रभाव हुल्लुल्लु केली
जाला. बाकी लगे तपटून प्रत्येक लोका व
आरंभिकेच्या शिकवुना लोकांच्या लोकी
जालता केली. नंतर काही जीवालाकांना
तावडतीन जस्यलगे व जस्य लोका-
बाब्यासाठी पाठवले केली. त्यांनी बाळन
त्या लोकांना लगे मुलांत लोकांना, लगे
हुलीकत एकल्यावर लोकांनी बाळ मुलांस-
"हिरण्यकी जाला. लोकी जाले ते लोका
लोकांचे जालाकिता व जालत्या लोकांच्या
लोकांना जालवण्यातारले दुसरे मुल
लोकांचे? का ही जस्य त्या विचारी
जीराच्या नावनाट कर."

मुलांचे व लोकांचे लोकांना व
लोकांच्या लोकांचे जालन केला जस्य
लोकांच्या प्रजाकिता लोकांनी व लगेच
हस्तात हुल्लुली लोकांनी लोकांच्या लोका-
जाब्यासाठी लोकांच्या लोकांचे

गिवाची आराधना सुरू केल्यापासून बरेचसे गोप बरे सान्ने होवे. ते सर्वे इतर गोपबालकही त्यांना मदत करण्यासाठी सहभागी करीत त्यांच्या माग निवाले.

विषवृक्ष शोधून काढायला त्यांना मुळीच त्रास झाला नाही कारण जंगलात विरलानाच त्यांना एक प्रकारचा दुर्गंध जाणवू लागला त्या विषने ते जसजसे पुढे जाऊ लागले तसतसा तो दुर्गंध असह्य होऊ लागला लवकरच भयानक आकाराचा, आकाशाच्या विडू पाह्यारा, तो राक्षसी अस्त्राळविस्फोट वृक्ष त्यांना समोर दिसला. त्याच्या चोर्ही बाजूंना काटेरी झाडे झुडूपे उभी होती. कृष्ण-बलरामांनी भोवतालची

काटेरी झाडे तोडून त्या विषवृक्षापर्यंतचा रस्ता मोकळा केला आणि ते सर्वे त्या वृक्षाजवळ पोचले.

त्या विषाची खेळण्याचे जोड तीस पुरुष इतके उंच होते त्याची फळे हत्तीच्या मस्तका-एवढी मोठी होती, त्याच्या काळा चारी विद्यांना खूप लांबवेर फैलावल्या होत्या. त्याच्या फळांनाच ते पाणेरबा वास घेत होते! म्हणून कृष्णाने प्रथम ती फळेच नाहीशी करण्याचा निर्णय घेतला.

यानंतर कृष्ण व बलराम त्या झाडाची कच्ची कच्ची सर्वे फळे तोडून टाकू लागले काचांना लागलेली फळे लाठ्या-काठ्यांनी न हलकांनी ते पाडू लागले.

सर्व गोपाळही झारीळ्या ठोकट त्यांना वा कावळी मंदत करू लागले. काचाही ते सोडू लागले.

एकीकडे कृष्ण-बलरामांनी अशा प्रकारे त्या विषवृक्षाचा विच्छेद आरंभला, तर तिकडे बुसरोकडे त्या मागात फिरणाऱ्या गायी बाहारांनी गोपाळांवर हल्ला चढवला! ती सगळ्या गायी-बाहारे गप्पूची-तर तिचे झाडाच्या रुपाचे उभे असणाऱ्या राक्षसांची मायकामुळे होती ती! ती सर्वे तिथेच आसपास संचार करीत असत.

कृष्णाने आता वा एवढेच पोर्चीकडच्या झाडा-मुडुपांच्या रूपावळे राक्षस खाली

पडताना रक्त ओकून स्वतःच्या नैसर्गिक रूपातच मरून पडत होते ते पाहून त्यांच्या गायींच्या रूपातल्या बायका क्रोधान शिने रोखून कुठ्ठावर जावून बाळ लायल्या. कृष्णाने त्यांना अगदी सहजपणे तिवून पळवून लावले. नंतर थोड्याच वेळात त्यांनी तो वृक्ष मुळीसकट उचटून टाकला.

नंतर गोपाळांनी ते झाडाचे तुकडे, भोवतालची वाडलेली काटेरी झाडे व त्या राक्षसांची श्रेते मांचा एक मोठा बोरला खींग स्वला, अन् त्या दिगासा भाग मारून दिली पाहता पाहता त्या आर्षाच्या आळा आकाशाच्या बिडबिडा अग्निदेवानही ती जापे सुटपे व राक्षसांची श्रेते बोठपा प्रमाण आपल्या कवत घेतली. भोवत्याच वेळाले तिथे फक्त चिता-भस्मच बाकी उरले!

गोपाळांची शरीरे धामाने मिशेली होती त्यावर थोडी राखही चिकटली असाने ते खूप दमले होते पण त्याचा उत्साह अवश्व होता! ते सर्वेजण तसेच आरडाओरडा करीत यमूनवर आले पाण्यात उडछा टाकून त्यांनी सनसंकेत स्नान केल. एकमेकांवर पाणी उडवले पाण्यावर जोर-जोराने हल मारून त्यांनी गाणी गायली अशा प्रकारे खूपशी जलक्रीडा करून ते

पाण्याबाहेर आले या अवधीत बायका खगणे घडून यमुनाकिनारी पोचल्या होत्या मद्यांनीच आनंदाने भोजन केले व नंतर नग्नत घात, आरडा ओरडा करीत, मोठ मोठघानं घांघणा देत ते सर्वे आपापस्या घरी गेले.

काही दिवस लोटले. जनावरे व गोप जोतांचा आजार नाहीसा झाला. ग्रीष्म उलटला वर्षाकाळचे मेघ आकाशात संचार करू लागले. इगाचा पडपडाट ऐकून सर्वत्र आनंदीवानंद पसरला. लवकरच पहिला गायींचा पाऊस झाला सारी पृथ्वी हिरवीगार झाली अरे खळखळत वाहू लागले.

जिवेह वेशात भाज अशा आनंदात विराजण पडले! या प्रांतातील कुमक याचे मोषन सर्वांत अधिक होते तो धार्मिक व राजगुरु म्हणून प्रसिद्ध होता. त्याच्या बा त्याच्या पत्नीकडून काही शेत मिळाल्या- मिनाय याचक कधी विनवुन होत नसे कुमक हा यक्षोदेचा भाऊ होता त्याला कीर्तन नावाचा एक मुलगा व नीला नावाची मुलगी होत्या. मुली कुटुंब हाते ते!

प्राचीन काळी विष्णूने जेव्हा तारका गुराची वृद्ध केल, तेव्हा वा कुमकाने काळ तेथीच्या शांत पुत्राचा वध केला होता. आता कुमकाचा वध घेण्यासाठी त्याच्या भावात बोवजात त्यांनी बेलीच्या रुपात जन्म घेतला होता त्यांच्या जल्पाचारांना सीमा नव्हती. जनावरांच्या कळपात घुसून ज गायी-वेल दिसतील त्यांना ते मारून टाकत गोपाळांना विगांनी घुरांनी मारून साडी माडत, मोठ्यात हांधून ठेवलेल्या जनावरांवरही ते हल्ला करीत असत

कुमकाने रक्षा बेलींना पकडण्याचे अनेक प्रयत्न केले, अनेक बोर व मल्ल त्यांना मारायला गेले आणि स्वतःच जखमी होऊन परतले. अशा प्रकारे कुमकाच्या वजमूरीत नष्ट करायला काहीच बरेले नाही, तेव्हा त्यांनी जिवेह राज्यात घुसून तिथली जनावरे व माणसे यांचा विध्वन करून घेतला!

या आवाधांसाठी मिळलेली प्रजा विविधा नगरीच्या राजाकडं गेली व विनंति करू लागली—“महाराज, कुमकाच्या बावीच्या विल्लारात जन्मलेले सात बेल कामच्या विल्लारांची आणि हिरव्यागार शेतांची नासाडी करीत आहेत. त्यांच्या जल्पा- चाराला काही सीमा राहिली नाही. त्यांचा वध करून आपण आमचे रक्षण केलं नाहीत, तर आम्हाला आपले राज्य सोडून दुसऱ्या राजाच्या वाश्याला जावची पाळी येईल. आमचे रक्षण करा. धाईरी तर आपली प्रजा-आपण आमचं रक्षण नाही करणार तर कुसत कोण?”

साहसी काम

कोणे एके काळी हिमपिरी गावावर लुटारूंचे हल्ले नगरी वाडतच राहिले. संस्थान हे लुटारू केवळ बहाच होते, परंतु ते अजूनक हल्ला करीत घामुळ गावातील लोक अथान जीव मुठीत धरून कधीतरी कालजमणा करीत होते खेवटी अशा प्रकारच्या जीवनाला बेटाळून, गांव सोडून दुसरीकडे कोठेचरी जाऊन रहाण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला वस्तीसाठी योग्य स्थान पाहून काढण्यासाठी नीरखेन नावाच्या एका तरुणाचा पाठवले.

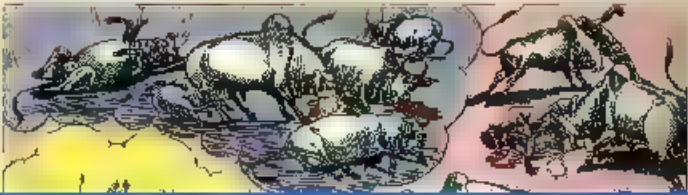
नीरखेन प्रथम आपल्या शेंदाराच्या गावी पोचला. गावच्या भुमिकांनाला भेटून त्याने सर्व वृत्तांत सांगितला

अधिकाऱ्याने त्याचे सर्व बोलणे ऐकून घेऊन म्हटले—“पहा बाबा, तुमच्या गावा- तलं लोक पकाद्या नव्या ठिकाणी जाऊन तिथे ते निवस्वावर झालं, तरी तेथेही

लुटारू मुम्हाला सतावणार नाहीत याचा काय भरवसा? तुमच्या गावच्या लोकांनी कमजोरी ओळखूनच ते नेहमी तुमच्यावर हल्ला करतात पण आमच्या गावच्या हद्दीची मुढा फिरकायला ते बाबरतात!”

“महाराज, आमच्या गावच्या लोकांना एका सुजात बोधने ही काही आमच्या हातची गोष्ट नाही” नीरखेन म्हणाला अधिकाऱ्याने थोडा विचार केला व तो म्हणाला—“आमच्या गावात प्रवाधानगद नावाने एक शिंगी आहेत, ती आपल्या गावची समस्या त्यांच्यापुढं मांडलीस तर ते काही व काही उपाय सुलावरून सांगतील”

नीरखेनने योगी प्रबोधानन्दांना भेटून आपल्या गावची समस्या त्यांना निवेदन केली. योगी म्हणाले—“मी तुमच्या बावी घेतां व लुटारूंना तोंड देण्याची क्षमि- तुमच्या गावचा त्यांच्या शरीरात भरतो.”

यानंतर वीरसेन व योगी हिरविरि गावात आले.

वीरसेन कुणा योग्याला चेऊन आला आहे, व हा योग्याला विशेष शक्ति प्राप्त आहेत असा प्रचार गावात झाला असा काय हवे! गावाचे सर्व लोक एकत्र आले व त्यांनी योग्याने स्वागत केले. योग्याने त्यांना समजावून सांगितले की हिम्मत बांधली तर न सापता येण्यासारखे कोणतेच काम नाही.

गाव्याला योग्याचा म्हणजे—“आपण म्हणता ती बोटे आम्ही सर्वजण जागतो पण खरी गोष्ट जशी की, बाळन्ना गाव-वाल्यांपैकी कोणालाच लाठी फिरवता संत

नाही की तलवार चालवता संत नाही! अशा निमित्त आम्ही झुटाकरी संतांचे कसे?’

हिम्मत आणि योग्य उपाय यांच्या साहाय्याने साधारण माणसाही बाइसी कृत्य करू शकतो. मी तुम्हा सर्वांना हिम्मतवान बनवीन झुटाकरी तोंड देण्याचा उपायही सांगेन. परंतु एक नट आहे—मी रोज तुम्हाला सल्ला देईन, तों तुम्ही ऐकला वाहिले’ प्रबोधनान्वय म्हणाले.

“आपण आम्हाला लाठी-तलवार चालवण्याचा शिकवा, किंवा एकादो अब्रुवृक्ष शक्ति वा काम शिकवा पण केवळ पोकळ भाषणांनी मातपा वेळ झाले नका.” गावप्रमुख मोठ्या विनयास म्हणाला.

“मी स्वतः अद्भुत शक्ती अन् कामांनी झुटाकरी पळवून लावू शकत नाही. तुम्ही लोक माझे बोलणे ऐका. माझ्या बोलण्यावर तुमचा विश्वास नसेल तर माझी परीक्षा येण्यासाठी आपल्यापैकी कोणोही पुढे पावे. त्याच्याकरवी मी एकाच दिवसात साहसी-कार्ये घडवून दाखवतो.” योगी म्हणाला.

गाववाल्यांनी आपसात सल्लायसल्लत केली व योग्याची परीक्षा येण्यासाठी दुबळे नावाच्या एका माणसाने निवड केली खरे म्हणजे त्याने खरे नाव कोणाच्या माझीत नव्हते, सर्वजण त्याला ‘दुबळे’च म्हणत

असत तो दुबळा व कमजोर दिव, त्याच्या बापकोने बोलणे त्याला वेदवान्य असे. तिच्या सांगण्यावरूनच तो आपल्या आई व्हिलिंगा सोडून आला होता व त्याने निराळा ससार मांडला होता. मांजर, उंदोर यांना पाडवत असे मुगी-पाळ यांना पाहून तो दचके—इतका तो भिबा होता! बापकोन सांगितल्यावाचून तो पाणीसुडा पीत नसे!

“ऐक, एकाच दिवसात मी तुझ्याकडून साहसी काम करवून घेईन जे माझ्या-जवळ.” प्रबोधनान्वय दुबळला म्हणाले.

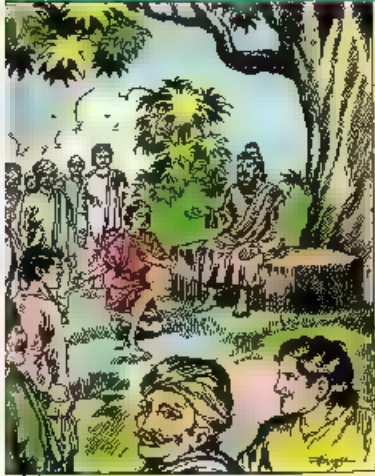
दुबळ पुढे पाऊल टाकणार, इतक्यात त्याच्या बायकांने त्याला अडवले व म्हणाली—“डोक आहे, ना, पण योगी जे, सांगतील ते मोठ्या, निवडणे ऐकून त्या आणि नंतर माझ्याकडे या पण नीट काम उघडून एका, तुम्हा कोणते साहसी कृत्य करू पहाऊ तर मी खुप नखणार नाही.”

यानंतर दुबळ प्रबोधनान्वय जवळ गेला, योगी त्याच्या कानात म्हणाला—“एक, मी जे साहसी कृत्य तुला सांगणार आहे, ते केल्यान तुला कधीही अपाय होणार नाही, चाका होणार नाही मी सांग्यात असल्याचा शकतीच्या साहाय्याने तुझे रक्षण करत जाईन. यामुळे तुझ्या हाती अपार संपत्ती पईल तुझी कीर्ति वसरेल. आता तुझी

परती घाल्यात देत नसली तरी मंतर बाच ती जरूर सुख होईल तू नीट विचार कर हे ही कथात ठेव की आयुष्यात तुझ्याकडून काही बाइसी काम होणार असेल तर ते माझ्याच भवतीस होईल, अन्यथा तुझ्या हाती नाभी संची आली आहे, ती सोडू नकोस.”

दुबळने योग्याने हे म्हणणे घुकाटपान घेतून घेतले. योग्याने खाला जाण सोफ्टी, तीन वेळा एकवत्या आणि म्हटले—“आता तू जा, उद्या घने लोक इथं जवळील, ऐक्या मी तुझ्या हातून पाडसी काम करून घेणार आहे. म्हणून उद्या जरा लक्ष्मकरच तू माझ्याकडे ये.”

यानंतर योग्याने तेथे उपस्थित असलेल्या लोकांना दुसऱ्या दिवशी अवश्य हुजर रहावला लागितले.

दुर्बलपणा बाबकोने खर्च हकीकत ऐकून घेतली व ती बाबाने म्हणाली—“बला अस वाटतय की तुम्ही सर्वजण माझ्या नवऱ्याला माझ्यापासून तोंडायचे कारस्थान करीत आहात. पण याच रात्रा मी तुमचे कारस्थान पार पट्ट देणार नाही मी आपल्या नवऱ्याला साहसी काम वगैरे काही कर देणार नाही” बसे म्हणून नवऱ्याला बरोबर बंडून ती निघून गेली.

दुसऱ्या दिवशी सर्व लोक त्याच जागी जमले. दुर्बलकडे पहिले योगी म्हणाला—

‘दुर्बल, मला अस वाटत होय, की काळच्या समनंतर तु एकदा एकदा मला येऊन भेटशील. पण तू काही माला नाहीस साहसी काम करण्याची मुली इच्छा नाही का?’

‘स्वामी, निर्णय घ्यायला उशीर झाला असा, क्षमा असावी माझ्या मनात ते काम करायची इच्छा आहे.” असे म्हणत दुर्बल पुढे झाला व त्याने योग्याचे पाय धरून नमस्कार केला.

‘आपण सर्वजण पहात आहात ना? मी जे बोललो होतो ते मी करून दाखवले.” योगी त्या ग्रामवासींना म्हणाला.

प्रमुलाने निचारले— ‘स्वामी, आपण तर म्हणाला होता की एकाच विचारात दुर्बल-कडून काही साहसी काम करवून दाखवीन पण साहसी काम करण्याचे की नाही हे ठरवायलाच त्याला एक दिवस लागला जसा स्विकार तो साहसी काम काय करणार कणाळ? तुम्ही आपले जेवण खरे करू शकला नाहीत’

यावर सर्व गाववाले योग्याकडे पाहून उपरोधाने हसू लागले.

दुसऱ्याज सांगी बोरसेन म्हणाला— “आपण उगीचच का हुकत आहात? हा बोबीमहाराजांच्या सल्ल्यामुळेच आपल्या शंभारक्या गावचे लोक स्वतःला कुटार

लोकांपासून वाचवू शकले आहेत म्हणून मला वाटते की गावे शोकणे नीट ऐकून घ्या.”

योगी थोडा वेळ गप्प राहिला व पुन्हा बोबीर मानावात म्हणाला “तुम्ही लोक स्वतःच म्हणत होतात की आपल्या गाव-कोला विरोध करून दुर्बल कोणतेही काम करू शकणार नाही बाब्या पत्नीने कालच सर्वसमोर सांगितले होते की ती त्याला कोणतेही धारसी काम करू देणार नाही जन् तरीही आता दुर्बल असे काम करायला तयार झाला आहे. याच तापये असे की दुर्बलने आपल्या गावकोला विरोध केला आहे, म्हणजेच त्याने आपलाच बोलण न ऐकण्याचे धारसी काम केले आहे!”

हे ऐकून विश्व जमलेल्यापैकी काहीजण हसू लागले. यावर योगी म्हणाला— ‘दुर्बलला हवायची तुमची लायकी नाही तो आपल्या मायकोला बाबरीतो, तर तुम्ही चोराना घाबरला. चोराना माकून पिटाळून

लावणाऱ्या शंभारक्या गावच्या लोकांनाच फक्त दुर्बलक्या हवायच्या अपिकार आहे त्यांच्यात ती योग्यता आहे’

यावर गावच्या लोकांना स्वतःच्या असमर्थतेची लाज वाटली सर्वांनी आपल्या माना साली घालल्या. गावचा प्रमुख योग्याला नमस्कार करून म्हणाला— “स्वामी, आपल्या गावकोलाच फाट, वज साध्या संवत्सरां बाबरीतल्या दुर्बल मध्ये आपण साहस उत्पन्न करून आमच्या गावच्या लोकांच्या शोळायात बाबल्या अंजन वाटलत. आता पुन्हा जेव्हा कुटार आपल्या गावावर हल्ला करतील, तेव्हा आम्ही सर्वजण एक होऊन, प्राणपणाला लावून त्यांना तोंड देऊ, त्यांना पळवून सावू’

यावर प्रबोधनान्व फार खुश झाले आणि बोरसेन व गाववाल्यांनी आशीर्वाद देऊन तेथून निघून गेले. यानंतर एके दिवशी गावावर हल्ला करणाऱ्या चोराना पळवून आणण्यात गाववाले यशस्वी झाले.

न पूर्व, न अष्टमी

एका बाबात चार पुढ्य तरेन चोर म्हणून प्रसिद्ध होते. एकाच स्थानी एका नरीब मोठ्याची बकरी चोरली. बकरी घेऊन ते शीकावहेरीस तलावाच्या काठी गेले, मठाच्या बाबाबाबती तिला बाबले आणि दिवजून स्थानी गेली फसव गेली.

मठाच्याला ही बात सजली. त्याला वाटले की बाबात काही त्याला न्याय मिळू शकणार नाही. तो सरळ शेतबान्नीच्या गावी गेला आणि राजाकडे त्याने प्रचार केला. राजाला त्यामागील सगळी केली.

राजाने चारी तरांना एकटून आजकडे आणि दोन्ही बाजूने म्हणजे ऐकामळा सुरुवात केली.

चार चोरांपैकी राजा बाबाचा एक चोर शिस्तत करून म्हणाला—“महाराज, या नरीब शेतकऱ्या जेवढे बरे म्हणजे बकरीच नव्हती. जसं असेल तर चोरीचा प्रत्यक्ष फुटे वेतो?”

हे ऐकून मोठ्याच्याला खूप राग आला. तो म्हणाला—“रामू, मठाच्याला बाबाचर बड्याच्या बाबाबाबती तुम्ही चोरांनी जी बकरी मारून घाली ती कोराची होती बरे?”

चारां पैकी एक चोर म्हणून म्हणाला—“महाराज, आमच्या बाकात तलावच नाही, मठाचे तलाव ही नाही!”

गरीब शेतकऱ्याने विवेचन केले—“हा तर मुळ अन्यथा आहे, महाराज. गावात तलाव आहे, तलावाच्या पूर्वेला अष्टमीच्या दिवशी या चोरांनी माझी बकरी मारून घालली!”

हे ऐकून बाबांनी एका चोराने सांगितले—“महाराज, आमच्या बाबाला पूर्वे दिशाच नाही. आमच्या गावी अष्टमी तिथि पण आली नाही. असे असता अष्टमीच्या दिवशी बकरी कधी मारून घाला येईल. कोट, हा सगळं शक्य कोट कोलतो आहे!”

राजाला बरे मोठे हसवून घुसली. राजाने चारी शेतकऱ्यांना मुकवान भरपाई दिली, ति चारी चोरांना कडक तिला फरमावली!

पश्चिमांघे एक गरीब माणून रहात होता. त्याचे नाव होते युसुफ. तो शहरातील गल्यांमध्ये हिडून काही फुटकर वस्तु विकून आपली वृजराण करीत असे.

एके दिवशी युसुफची बायको जांबोळी-साठी हुमायुनीच्यात-स्तानागारात-गेली. त्याच वेळी तिचे बाबांनी एक बाई आली व तिने तिच्या पहारेकऱ्याला सांगितले—

“मला जाता स्नान करायचे आहे. बाताच्या आता जातील मलांना बाहेर काढून मला स्नानागार रिकामे करून दे.”

पहारेकऱ्याने जातील खडे स्वियांना हावडतीस हुमायुनीच्या बाहेर निघायची आज्ञा दिली.

ही आज्ञा ऐकून युसुफच्या बायकोला, फातिपाला फार राग आला. तिने व्यंगाने पहारेकऱ्याला विचारले—“ही कोण मोठी महाराणी लायून गेली? तिच्यासाठी आम्हाला का बाहेर काढले?”

“तुला माहिती नाही ही कोण आहे ते? ही तर राजाच्या मुल ज्योतिष्याची बायको!” पहारेकऱ्या म्हणाला.

हे ऐकून फातिमा चिडवून घरी पोचली. आणि आपल्या नवऱ्याला म्हणाली—“तुम्ही तर अपघो कुचकामाचे आहात, भगदीच तालायक! कधीच कमी एक ज्योतिषी म्हणजे, लोकांनी माझा खरा तरी मान ठेवला असता!”

“जन्मकुंडल्या बघवू शकत नाही, बह-नक्षत्रांचा हिशोब बघेरे मला काही माहित नाही तेव्हा ज्योतिषी-बितिषी बतणं आपल्याला काही नमणार नाही जव्वा!”

युसुफने साफ सांगून टाकले.

“ते मला काही बतणार नाही. तुम्ही ज्योतिषी बतला माहित तर मी तलाक घेऊन माहिती निघून जाईन.” फातिमाने बसकी दिली.

ही आज्ञा ऐकून युसुफच्या बायकोला, फातिपाला फार राग आला. तिने व्यंगाने पहारेकऱ्याला विचारले—“ही कोण मोठी महाराणी लायून गेली? तिच्यासाठी आम्हाला का बाहेर काढले?”

“तुला माहिती नाही ही कोण आहे ते? ही तर राजाच्या मुल ज्योतिष्याची बायको!” पहारेकऱ्या म्हणाला.

हे ऐकून फातिमा चिडवून घरी पोचली. आणि आपल्या नवऱ्याला म्हणाली—“तुम्ही तर अपघो कुचकामाचे आहात, भगदीच तालायक! कधीच कमी एक ज्योतिषी म्हणजे, लोकांनी माझा खरा तरी मान ठेवला असता!”

“जन्मकुंडल्या बघवू शकत नाही, बह-नक्षत्रांचा हिशोब बघेरे मला काही माहित नाही तेव्हा ज्योतिषी-बितिषी बतणं आपल्याला काही नमणार नाही जव्वा!”

युसुफने साफ सांगून टाकले.

“ते मला काही बतणार नाही. तुम्ही ज्योतिषी बतला माहित तर मी तलाक घेऊन माहिती निघून जाईन.” फातिमाने बसकी दिली.

बिचारा युमुफ नाइतोजाने हातीं पंचांग न फाये प्रेमन स्नानागाराच्या बाहेर ज्योतिष सांगण्यासाठी बसला.

त्या वेळी राजकुमारी हुमायूनाच्यात स्नान करत होती. स्नान सुरू करण्यापूर्वी तिने आपल्या हातातील अंगठी काढून एका दासीच्या हाती दिली अण म्हणाली—

“हे बस, ही नीट बंधाळून ठेव, स्नान झाल्यावर मी ही सुस्माकडून मागून घेईन.”

अंगठी कुठे ठेवावी हे दासीला कळेना. इतक्यात तिच्या संगमरवरी प्रितीत तिला एक शोक दिवले. दासीने हातावली अंगठी त्या भोकात ठेवली व खणेसाठी तिने त्या भोकात थोडेसे केस काढून ठेवले.

राजकुमारी स्नान करून आली, तिने दासीला विचारले—“कुठे आहे माझी अंगठी?” आपण अंगठी ठेवली हे आता दासीला काही केल्या स्मरेना.

हिला बाबरकंली पळून राजकुमारी तिच्यावर फारच रागावली—“तु आताच्या आता अंगठी हजर केली नाहीस तर आज मी तुझा जीवच घेईन.” असे म्हणत ती दासीला मातयला घावली.

दासी घाबरून हुमायूनाच्याबाहेर पळून आली. तिचे तिला ज्योतिषी दिसला.

“बहाराज, सांगा बरं राजकुमारीची अंगठी कुठे असेल?” नाही तर आज माझी काही खंर नाही.” दासीने नुसकला विचारले.

आता काय करावे हे ज्योतिषाला समजना! त्याने एकदा दासीकडे पाहिले, एकदा पंचांग उलटून-पाळून पाहिले, अन् एकदा फासे फोडून ते गिरखून पाहिले.

दासीने आपल्या डोक्यावरून जी साडीचा पदर घेतला होता, खाला कुठेतरी एक भोका होते व रसतून तिचे केस बाहेर डोक्यात होते, ते पाहून ज्योतिषाने काही विचार न करता बोलावला सुरुवात केली—

“पहा, मला एक भोक दिसत आहे आणि त्यातून काही केस बाहेर दिसत आहेत.” मग काय अदकाश! दासीला एकवम

अंगठी ठेवलेली आता भाटवली. ती घाबतच पुन्हा स्नानागारात शिरली, अंगठी काढून घेऊन तिने राजकुमारीच्या हातावर ठेवली आणि सांगितले की—“आज त्या बाहेर बसलेल्या ज्योतिषाने माझी लाज राखली.”

दासीच्या पोष्टी ऐकून राजकुमारीला फार लाचर्य वाटले आणि राजवाड्यात पोन्ल्यानरोबर तिने ही हुकीकत आपल्या वडिलांच्या कानावर घातली.

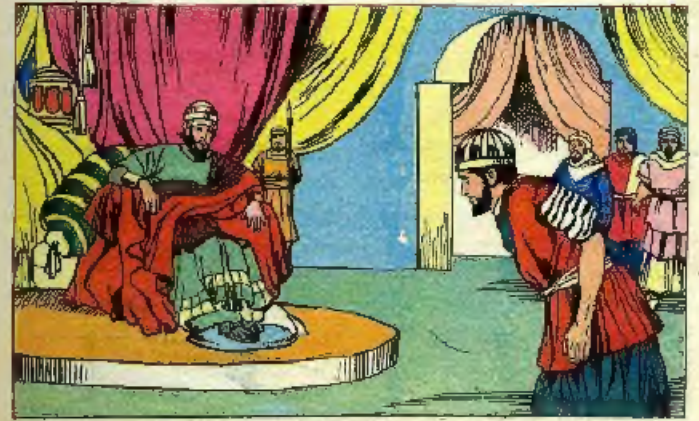
राजाने या तडका ज्योतिषाला बोलवून नेतले व त्याच्या अंगावर शाल घालून दरबारात त्याची नेमणूक केली.

परंतु छवकरच ज्योतिषावर कसोटोची नेढ जाली. चोरांनी राजाचा खजिना

खुटला होता. अनेक जगमोल वस्तुंची चोरी झाली होती. चोरांचा पत्ता सांगण्यासाठी राजाने ज्योतिषाला पाचारण केले.

जवता मात्र ज्योतिषी चक्रावला. पण आपल्या बचतचा उपाय शोधता म्हणून त्याने राजाकडून चाळीस दिवसांची मुदत मागून घेतली. राजाने ती मुदत मान्य केली.

युमुफ तणतपतंज घरी आला आणि फातिमाला म्हणाला—“घे आता, मी तेव्हातच जमा आहे आता. ज्योतिषी नवरा हवा होता ना तुला? राजाच्या खजिन्यात चोरी झाली आणि चोरांना शोधून काढण्याचं काम माझ्याकडे आले.

करीबची बाळीस दिवसांची नुसत मिळवली मी. मुदत संपल्यावर पळून जाण्यासिध्दाय राह्यतद नाही आपल्याला.” बाळीस दिवसांचा हिशोब ठेवण्यासाठी कातिवाने बाळीस खजूर सोवून एका बरणीत ठेवले व ती युद्धफला सांगू लागली— “हे बहा, पावस नसा. मी रोज संध्याकाळी तुम्हाला एक एक खजूर वायला देत जाईन. त्या दिवशी बरणी रिकामी होईल. त्या दिवशी रात्री आपण झुन पळून जाऊ.”

राजाचा खाजना लुटल्याच्या चोरांच्या टोळीस बरोबर बाळीस चोर होते. चोरांनाही समजले की आपल्याला पकडण्यासाठी

राजाने एका ज्योतिषास नियुक्त केले आहे. म्हणून त्यांनी आपल्या टोळीपैकी एकाला त्याच संध्याकाळी ज्योतिषाच्या घरी पाठवून आतले बांधणे ऐकून घेण्यास सांगितले.

चोर ज्योतिषाच्या घराच्या नळचणीला अधारात उभा राहून आतले बोलणे ऐकू लागला. ज्योतिषाची नायकी खजुराची बरणी ऐकून वाली आणि आपल्या नवऱ्याच्या हातावर एक खजूर ठेवत म्हणाली— “हा एक, बाता एकोणवाळीस राहिले.”

हे बोलणे ऐकून चोर पावरला व व आपल्या टोळीत परत आला आणि म्हणाला— “ज्योतिषाला नवकीच आपला पत्ता लागला आहे. मी लपून बसून ऐकत होतो, तरीही त्यांना कळले आणि रवाने म्हटले— “हा एक, बाकी एकोणवाळीस राहिले.” पण चोरांना यावर विश्वास बसेना. दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी त्यांनी आणखी एकाला ज्योतिषाच्या घरी पाठवले. तोही दुसऱ्या दिवशी लपून ऐकत बसला. त्याला झड ऐकू आले— “दोन, आता अडतीस राहिले.”

अशा प्रकारे एकोणवाळीस दिवस एकोणवाळीस चोरांनी हिशोब ऐकला. आता ज्योतिषाला आपला पत्ता लागल्या-

बद्दल त्यांना काही संशय राहिला नाही. आपल्याबद्दल ज्योतिषाला सर्व काही कळल्याबद्दल त्यांची खात्री सली. पाळिड्या दिवशी चोरांचा नायक स्वतःच जाऊन ज्योतिषाच्या घराची लपून राहिला.

घराच्या आतील भागाला घुसक्या हातावर सेवट्या खजूर ठेवत फातिमा म्हणाली— “हा सेवट्या, पुढाऱ्या ना? बाकी सवपिसा हाच मोठा आहे.”

बाता काय? चोरांच्या नायकाला घाम फुटला. त्याच्या हातापायांना कंप सुटला. सटकन तो घरात धाडला, ज्योतिषाच्या पायांवर लोटगण धालत तो म्हणाला— “महाराज, आपण आम्हाला राजाच्या

हाती सोपवू नका, चोरांचा सगळा माल आणून मी आपल्या हाती देतो. आमच्या विषयी राजाला काही सांगू नका. आमची बोकीच उठवली जातील.”

“ठीक आहे, असेच कर.” ज्योतिषी मोठ्या आत्मविश्वासाने म्हणाला.

त्याच रात्री चोरांनी खजिन्यातून चोरलेला माल ज्योतिषाच्या हाती सोपवला आणि त्याच म्हणून त्याला मरपूर वग दिले.

ज्योतिषाच्या जिवस्त जीव आला. दुसऱ्याच दिवशी त्याने राजाकडे सर्व माल नेऊन पोचवला. आपल्या दगदारी ज्योतिषाचे सामर्थ्य पाहून राजा फार चकित झाला व त्याने ज्योतिषाचा मोठा स्तकार केला.

आता पुढे काय? त्याला एक नारी मुनित सुचली. यातून सुटण्याकरता ज्योतिष्याने वेष्ट्याचे तोंग पांघरले. स्नानगृहात अंधोळ करीत असता ज्योतिषी संभाव्यरच्या आल्या काडेपांनिशी राजमहालाकरे बावले सुटला! राजा संवनागृहात नसून संव्यांशी काही नसलेत करीत होता. ज्योतिषी राजवाड्यात पोचल्यावर थेट संवनागृहात घुसला. त्याने राजाच्या हाताला धरून त्याच्या आसनावरून उठवले आणि त्याला घेऊन तो बाहेर धावू लागला.

आणि काय आश्चर्ये! दुसऱ्याच क्षणी भयानक आवाज करीत संवनागृहाची एक तुळई कोसळून नेमकी राजा ज्या आसनावर बसला होता, त्यावर पडली, आसन छिन्न-भिन्न झाले!

राजा ज्योतिषाच्या वर्तणुकीबद्दल प्रथम त्याच्यावर चिडकला होता, पण हे दृश्य पाहून तो ज्योतिषाला म्हणाला—“बा, बा! आण ज्योतिषी नव्हे, अगदी त्रिकाळमानी आहात. माझ्यावर पेंणारी आपत्ति आण-

ऊन ओळखून आपण आपले स्नानही अघंवर सोडून ओळख्याने घाबत आलात! धन्य आहे आपली!” आपले उपकार मी कसे फेडू?”

राजाशी सल्लामसल्ल करीत बसलेले सर्व मंत्रीही आता ज्योतिषाच्या पाया पडू लागले.

राजाने ज्योतिषाचा अपूर्व असा संस्कार केला. त्याला ससंख्य उपहार दिले व जुन्या प्रधान ज्योतिषाला त्या पदावरून काढून घेऊन तो स्थान दिले.

दुसऱ्या दिवशी—
नव्या प्रधान ज्योतिषाची बायको—
फातिमा—स्नानासाठी द्वादशमसाल्यात गेली. त्यावेळी जुन्या प्रधान ज्योतिषाची बायको तेथे अणोवरच स्नान करत होती.

फातिमाने स्नानागाराच्या पहारेकऱ्याला आज्ञा केली—“त्या बाईला बाहेर धाकव, मला स्नान करावचे आहे.”

पहारेकऱ्याने ताबडतोब म्हटले—“जशी आज्ञा बाईसाहेब, आता बाहेर धाकवतो.”

लांब किडा

इंडोनेशियातील अंगलात सापडणारा एक लांब किडा हा जगातील सर्वांत जास्त लांबी असणारा किडा मानला जातो. तोपर्यंतचा रेपटोसॉरस त्याची लांबी जवळजवळ ९ इंच असते!

विष फेकणारा साप

सुकदात तापडलेला विषारी साप आपल्या तोंडातून धोव विषज्वाला बाहेर फेकतो. त्याला शतावणाच्या शेकांच्या डोळ्यांकडून त्याने आपल्या दाढ्याने फेकलेल्या विष-ज्वालाची धोबी बळकटवून ६ फूट असते!

खोदाईमध्ये कुशल

युरोप व आफ्रिकातील मिश्र जातीच्या जंगली उंदीर, जगातील जताबरांत सर्वांत अधिक वेगाने जमिनीत बौल करतो. तो नीस मिनिटांच्या अवधीत आपल्या घडनाच्या पश्चात पट घडनाची बाती उकथन बाहेर घेऊन!

